

Anadolu coğrafyasının orta bölümünde yer alan Konya, kendi ismiyle anılan geniş bir ovanın güney-batı kenarında bulunmaktadır. Bulunduğu coğrafi konum itibarıyla eski çağlardan beri yolların kavşak noktasında yer almıştır. Bu özellik, Anadolu Selçuklularına başkentlik edecek kadar önem taşıırken, Osmanlı döneminde de önemli bir yerleşim merkezi olmasını sağlamıştır. Osmanlı devletinin haberleşme, ticaret, askeri sefer, hac seferi ve devlet memurlarının görev yerlerine salimen ulaşmaları amacıyla; belli güzergâhlar üzerinde menziller ve konaklama yerleri tesis ettikleri bilinmektedir.¹ Osmanlı döneminin Konya'sı, İstanbul'dan başlayarak Anadolu ve kutsal topraklara doğru devam eden ve Osmanlılar zamanında 'sağ kol güzergâhı'² olarak adlandırılan hat üzerinde yer almıştır. İşte bu araştırmada Akşehir'den başlayarak Ilgın, Ladik, Konya, İsmil, Karapınar, Ereğli'ye kadar uzanan hac menzillerini, hacıların günlük ve notlarının yardımıyla aktarmaya çalışacağız. Araştırma sadece hac kabileleri ile sınırlanmamıştır. Değişik görevlerle ve özel görevli olarak İstanbul'a giden seyyahlardan Konya çevresini ziyaret edenlerin gözlemleri de ele alacağız.

'Menâsik-i hac ve menâzilü'l-hac' adı altında kaleme alınmış eserler; Müslümanların hac ibadetlerini nasıl gerçekleştireceklerini anlatmaktadır. Bu tür eserler, yalnızca hac farızlarının nasıl yapılacağını açıklamakla kalmamış, aynı zamanda hac güzergâhını oluşturan menziller hakkında da bazen oldukça tafsilatlı bazen de kısa bilgilerle desteklenmiş durumdadır.³ Eserlerin büyük bir bölümü nesir olarak kaleme alınmakla birlikte manzum olanları da mevcuttur. Sayısal bakımdan oldukça kabank durumdaki bu tür kitaplar yazma eserler kütüphanelerinde bulunmaktadır. Ayrıca, doğrudan hac menzillerini konu alan eserler de kaleme alınmıştır. Bu tür çalışmalarda, menziller daha detaylı bir biçimde işlenmiş ve daha geniş bilgi aktarılmıştır. Hac konusuyla ilgili eserlerin büyük bir kısmında müellif adları ve telif tarihleri yer almakla birlikte tarihi ve müellifi belli olmayan çalışmalar da mevcut-

OSMANLI SEYYAHLARININ İZLENİMLERİYLE KONYA VE ÇEVRESİ

Ahmet ÇAYCI

Yrd. Doç. Dr., S.Ü.İlahiyat Fakültesi
Türk İslâm Sanatları Tarihi Öğretim Üyesi

¹ Bu hususta geniş bilgi için bkz. L. Armağan, "XVIII. Yüzyılda Hâc Yolu Güzergâhı ve Menziller(Menâzilü'l-Hâcc)", *Osmanlı Araştırmaları*, S.XX, İstanbul 2000, s.76; Y. Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara 2002, s.4-5; S. Altun, "Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneler,", *Türkler C.X*, Ankara 2002, s.913; F. Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", *Türkler*, C.X, Ankara 2002, s.921.

² Y. Halaçoğlu, age., s.4-5.

³ Bu hususta geniş bilgi için bkz. C. Çetin, *XII. Ve XIII. Yüzyıllarda Konya Menzilleri*, (S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2004, s.38.

tur. Bilindiği üzere tarihi bulunmayan kitaplar her ne kadar doyurucu bilgilerle donatılmış olursa olsun, meselelerin açığa çıkartılmasında eksiklik arz etmektedir.

Şehirler hakkında bilgi veren kaynakların çeşitliliği bilinen bir husustur. Bu kategorinin bir başka türünü coğrafya ve tarih kitapları teşkil etmektedir. Osmanlı dönemine ait coğrafya ve tarih kitapları bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Aşağıda bu kitaplardan bazılarını sunmaya çalışacağız.

Biraz sonra sunacağımız hac kitapları bu serinin sadece kısıtlı bir bölümünü kapsamaktadır. Dolayısıyla, elden geldiğince Konya şehrini tanımlayan eserler sunulmaya çalışılacaktır. Örneğin, sadece Süleymaniye Kütüphanesi'nde sayıları onlarla ifade edilebilecek miktarları bulan kitapların belli bir kısmında Konya ve diğer menzillerle alakalı bilgi verildiği için bunları kronolojik bir sıralama takip etmek suretiyle aşağıda veriyoruz.

I-Bedrü'd-din İbn Raziyyi'd-din el-Gazzi

Bedrü'd-din, Kahire'de 867/1462 yılında doğmuştur. 924/1518 senesine kadar dinî ilimlerle meşgul olup, Kahire'nin önemli alimlerinden ders almıştır. 936/1529 tarihinden itibaren Şam'dan başlayarak İstanbul'a kadar sürecek seyahati esnasında güzergâhında rastladığı mekanlar hakkındaki izlenimlerini aktarmakta ve yol üzerindeki yerleşmeleri şöyle sıralamaktadır: Şam, Ba'lbek, Humus, Hama, Muarre, Haleb, Misis, Adana, Kölek, Akköprü, Ereğli, Konya, Akşehir, Afyonkarahisar, İnönü, Ermenipazar, Yenişehir, İznik, İzmid, Gebze, Üsküdar yoluyla İstanbul'a ulaşmaktadır.⁴

Bedrü'd-din İbn Raziyyi'd-din el-Gazzi'nin İstanbul'a giderken gördüğü ve kaleme aldığı yerler arasında Ereğli, Konya, Akşehir bulunmaktadır. İzlenimlerini şöyle aktarmaktadır:

"... Ayın 13. günü Perşembe öğle üzeri Ereğli'ye vardık. Ereğli küçük bir şehir olup içinde bağlan ve pek bol bahçeleri vardır. Câmînin tahtadan olsa gerek bir minberi vardır ki ... süslüdür. Tahtadan yüksek mahfelleri de vardır. Caminin dışında, şehirde göze çarpan bir minaresi vardır ki yarım berid⁵ uzaktan görülebilir. Şehrin dışında bulunan sulu ve çimenli, geniş bir çayıra konduk. Burası, insana ferahlık veren çok güzel bir yer olup bir yanında nehir akıyordu..."⁶

SÜİFD / 21

116

Ereğli'yi ziyaret eden kimselerin belleğinde kalan hatıraların başında şehrin yeşile bürünmüş silueti ilk sırayı almıştır. Şehrin dış görünüşüne etki eden ikinci unsur, şehri donatan minarelerdir. Seyyahın bahsettiği cami ve minare, Ereğli Ulu Camii ve minaresi olmalıdır. Çünkü Ereğli Ulu Camii'nin kuzey-doğu köşesinde

⁴ Bedrü'd-din İbn Raziyyi'd-din el-Gazzi'nin el-Metâlü'l-Bedriyye fî Menâzil'r-Rûmiyye, adlı eseri Köprülü Ktp., No. 1390 da kayıtlıdır. Yazma 182 varaktan oluşmaktadır. Bu hususta geniş bilgi için bkz. Ekrem Kâmil, "Gazzi-Mekki Seyahatnamesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Semineri Dergisi, 1/2, İstanbul 1937, s.5-15.

⁵ Bir berid, 3 fersah veya 12 mildir.

⁶ Ekrem Kâmil, agm., s.27.

yer alan yaklaşık kırk metre yükseklikteki taş minare, Ereğli'nin uzak noktalarından rahat bir biçimde görülebilecek özellikte bir yapıdır.⁷

Ereğli'den sonra Konya şehriyle ilgili izlenimlerini geniş bir biçimde aktarmaktadır: "...İsmi bilemediğimiz birçok uğraklardan geçtikten sonra, ayın 16. Pazar günü kuşluk vakti Konya'ya vardık.

Konya, güzel bir şehirdir. Münbit ve mahsuldür ovaları vardır. Ağaçları çeşitli, bahçeleri büyük, çarşılardan zengin, evleri geniş, türbeleri güzel, mescitleri şirindir. Burada geçim de ucuz ve güzeldir. Hulâsa; şehir baştanbaşa yüce bir güzelliğe, görülmemiş bir bahara maliktir ki, Karaman memleketleri arasında buna benzer ikinci bir şehir yoktur.

İçinde müteaddit mescitleri ve yeni imaretleri vardır. Buranın mütevellisi Molla Hünkar diye tanınan bir zattır. Her Cuma muayyen vakitte onun yanında toplanılıp davul zuma çalınır. Bu şehrin etrafı eski büyük surlarla çevrilmiştir. Aralarında canlı olsa hemen konuşacak vaziyette çok canlı insan heykelleri ve cüsseleri vardır. Bazı kapılarında ayakları yere dikilmiş ... insan heykelleri var ki biz bunu dinimizce merdut görürüz.

Şimdi Karaman şehirlerinden olan burası, tarihi zamanlarda hükümdarların paytahtı idi. Buradan İmam Sadreddin gibi bir kısım tasavvuf şeyhleri ve şeyhülislâmlar fahrü'l-kudât ve'l-hukkâm Kadı Alâeddin ve oğlu allâme Muhibbüddin gibi Hanefî ve Şafîî âlimler yetişmiştir.

Bu şehrin insana neşe ve ferahlık veren sulu ve güzel çayırly yerinden birine indik. İçinde bahar kokulandı yayan tatlı ve çok hoş esen rüzgarları, hafif ve güzel akışlı suları cana can katıyordu. Bu şehri, ayın 17. Pazartesi sabahı ... terk ettik."⁸

Bedrü'd-din İbn Raziyyi'd-din el-Gazzi, Konya'dan sonra Akşehir'e kadar herhangi bir yerleşim yerinden bahsetmez. Akşehir'le ilgili tatmin edecek kadar izlenim vermektedir. "...Sürekli yolculuktan sonra ayın 19.Çarşamba günü kuşluk vakti Akşehir'e vardık.

Akşehir, güzel, şirin bir şehirdir. Burası Karamaniye ülkesinin sonu ve en iyi bir yerdir. Osmanoğulları ile hudut olan bu şehrin, kan andırır beyaz, dama taşı gibi muntazam evleri vardır. Bol sulu ve yeşil bahçelerinde çeşitli, güzel ve pek bol meyve yetişir. Bu meyvelerin bir kısmı mücavir Türk şehirlerine ve İstanbul'a gönderilmektedir. Hoş, tatlı ve güzel göz yaşığı gibi berrak ve temiz suları süzüle süzüle akıyor ve etrafa hayat saçıyor. Bu şehrin zengin çarşılardan, büyük mescitleri ve kadim hamamları ve şehrin yakınında büyük bir çimenlik vardır. Cuma namazını kılmağa mahsus veziri âzam Hüseyin Paşa'nın⁹ yaptırdığı büyük camiden başka misafirlerin inmesine

⁷ İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Ereğli'si Tarihi*, İstanbul 1970, s.477-494.

⁸ Ekrem Kâmil, agm., s.29.

⁹ Burada ifade edilen 'Hüseyin' ismi yanlışlıkla yazılmış olmalıdır. Çünkü Arapça'da Hasan ile Hüseyin'in yazılışında çok küçük bir harf farklılığı bulunduğu için eksik yazılma ihtimali yüksektir. Bununla birlikte, Akşehir'de banisi Hüseyin Paşa olan camii ve imâret mevcut değildir. Banisi Hasan Paşa olan Camii ve İmâret şehrin güneyinde yer alır. Hasan Paşa'nın

mahsus, bir de imaret vardır ki onu ilimle meşgul fakihler süslemektedir. Ne bir hisan ve ne de bir suru yoktur. Bolluk içinde olan bu şehrin halkı cidden temiz ve âlicenaptır.

Şehirden bir merhale uzak mesafede, içinde ufak mikyasta gemilerin ve kayıkların yüzdüğü büyük bir gölü vardır. Bu gölde balık da avlanır. Bu avlanan balıkların bir kısmı civar şehirlere götürülerek satılır... Dört tarafı bahçelerle çevrilmiş ve çemenle örtülmüş olan bu şehir, yıldızların ortasındaki aya benzemektedir. Meşhur Nasreddin Hoca'nın mezar buradadır... Burada öğleyi geçirdikten sonra yolumuza koyulduk."¹⁰

Yazar, Akşehir'le ilgili tanımlamalarda edebî bilgilerini de kullanarak oldukça belagatlı kelimelerle tanımlamalara gitmiştir. Şehri "...Yıldızların ortasındaki aya" benzetmesi bunun en bariz delilidir.

2-Kudbüddin Mekki

Kudbüddin Mekki'nin 917/1511 senesinde doğduğu kabul edilmektedir. 943/1536 senesinde eğitim görmek amacıyla İstanbul'a geldiği, daha sonra 965/1557 senesinde elçi unvanıyla İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır.¹¹ Kudbüddin Mekki, ikinci ziyareti sırasında Medine'den başlayarak Tebuk, Ma'an, Şam, Humus, Hama, Haleb, Adana, Kölek Boğazı, Kızılışık, Sarıışık, Gavursandık, Ulukışla, Ereğli, Karapınar, Bozok, Ilgın, Akşehir, Çay, Afyonkarahisar, Döğer, Kütahya, Karaöyük, Bozöyük, İznik, Gebze, Üsküdar'dan İstanbul'a kadar ulaşmıştır. Dönüşü ise, deniz yoluyla İstanbul'dan İskenderiye ve Kahire yoluyla Mekke'ye gerçekleşmiştir. Kudbüddin Mekki, Mekke'ye döndükten sonra müderrislik görevinde bulunurken 990/1586 senesinde vefat etmiştir. Anadili Arapça'nın yanı sıra Farsça ve Türkçe eserler kaleme almıştır.¹²

Kudbüddin Mekki'nin Konya çevresinde ilk ulaştığı şehir Ereğli olmuştur. Müellif, Ereğli ile ilgili hatıralarını kısaca aktarmaktadır: "... Ayın 15. Pazar günü ikindi

kimliğiyle ilgili açıklama, 965/1557 senesinde Akşehir'i ziyaret eden Kudbüddin Mekki'de yer almaktadır. Kudbüddin Mekki, Hasan Paşa'yla ilgili (bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında da ifade edileceği üzere) şu bilgileri vermektedir: "Hasan Paşa, Sultan Bâyezid İbni Mehmed Han'ın kölesi idi. 920/1514 de Sultan Selim'in Şah İsmail ile yaptığı Çaldıran muharebesinde şehid düşmüştür." Bu hususta geniş bilgi için bkz. Ekrem Kâmil, agm., s.32-33. Ayrıca, Hasan Paşa'nın Akşehir'deki imâretinin mimarisi hususunda bkz. İ.H. Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir (Tarihi ve Turistik Kılavuz)*, İstanbul 1945, s.318-329; A. Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezit-Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520)*, İstanbul 1983, s.6-7; Y. Demiralp, *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları*, Ankara 1996, s.49-54; T. Samur, *Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri*, Konya 1996, s.56, dpn.63.

¹⁰ Ekrem Kâmil, agm., s.32.

¹¹ M. Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara 1991, s.27.

¹² Kudbüddin Mekki'nin *el-Fevâid es-seniye fî'r-nhleti'l-Medîne ve'r-Rûmiyye* isimli eseri Beyazıt Veliyüddin Efendi Ktp., No.2440 da kayıtlı bulunmaktadır. Toplam 205 varaktan oluşmaktadır. Anadolu ile ilgili bilgiler, 124-169 varaklar arasında yer almaktadır. Diğer bölümlerde, Mekke ve Medine arasındaki seyahatler ile Arap yarımadasındaki geziler aktarılmaktadır. Bu hususta geniş bilgi için bkz. Ekrem Kâmil, agm., s.5-18.

üzeri Ereğli'ye vardık. Ereğli 400 kadar evli, mâmur bir şehirdir...Bunun kadısı 15 Osmanî alır. Bir minareli bir cami vardır. Bunu Selçuk hükümdarlarından Kılıç Arslan yaptırmıştır.¹³ Buranın cami imamı Sinan Halife ile görüştüm. Bu zat, Kadıasker Sinan Efendi'nin eski danışmendi idi. Bu şehri kuranın Hiraklinüs olduğunu söyleyerek bir hikaye anlattı. Bu şehrin camiinde Lârendeli bir vâiz gördüm, adı Abdülkerim'dir. Burada bir de yolculann inmesine mahsus bir han vardır. Camiye ve çarşıya yakın olan bu handa iki gün istirahat ettikten sonra Salı günü sabahleyin yola çıktık."¹⁴

Kudbüddin Mekki bundan sonra Karapınar'a uğradığını belirtip, Konya ile ilgili herhangi bir bilgi vermeden Sarohan-Miskir-Bozok yerleşim yerlerinden bahsetmektedir. "... Ereğli'den ayın 17. Salı sabahı hareket ettikten sonra Karapınar'a, Kilye'ye uğradık, oradan 18. Çarşamba günü Sarohan denilen köye indik. Bu köy ahalisi meşhur Saruhanlılardır. Burada Ersandık adında mübarek bir kadın gördük. Bizi davet etti. Bu kadın Konya'da Ezelizâdenin yanında danışmend olan Mahmud adında bir oğlundan bahsetti. Bu oğlanın diğer adı da Haydar imiş. Geceyi burada geçirdikten sonra tanla beraber geçerek dağ eteğinde Miskir adında bir köye indik... Miskir'den ayın 20. Cuma sabahı hareket ettik. İkindiye yakın Bozok denilen bir çiftliğe vardık, hanına indik. Burada Aşık Paşa'nın torunlarından Şeyh Abdülkerim b. Şeyh Nurullah adında bir genç Şeyh ile görüştüm. Bu zat, buradan dört gün mesafede bulunan Kırşehirlidir...Buranın büyük bir camii vardır. 350 sene ewel yapıldığını bana söylediler. Çok güzel bir minberi olan bu caminin Ali Halife adında bir hatibi vardır... Geceyi bu handa geçirerek Cumartesi günü sabahleyin göçtük."¹⁵

Buradan sonraki güzergâh Ilgın'a uğramaktadır. Ilgın'la ilgili fazlaca bilgiye yer verilmiştir. "... Ayın 21. günü Bozok'tan geçerek, ikindi üzeri Ilgın'a vardık. Ilgın büyük bir Camii olan ve Deleği zade adıyla tanınmış Hacı Hızır'ın yaptırdığı bir hanı bulunan bir köydür. Bu köyün 25 Osmanî alan bir kadısı vardır... Köye yakın erkekler için ayın, kadınlar için ayın, birbirine yakın iki hamamı vardır. 665/1266 tarihinde Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev İbn Kılıç Arslan tarafından yaptırılan bu hamamlara girdik. Cidden çok muhteşem ve muazzam binalardır.

Tabiatın sıcak suyu olan bu hamamlann yanı başında pek muhkem yapıllı büyük bir hanı vardır ki yaptırannın büyüklüğüne ve azametine delâlet eder. Soğuklann şiddetinden Pazar gününü burada geçirdik. Ertesi günü göçtük."¹⁶

Bir sonraki durağın Akşehir olduğu anlaşılmaktadır. Kudbüddin Mekki, Akşehir'in fiziki yapısıyla birlikte bir yıl önce Mekke-i Mükerrreme'de hac esnasında tanıştığı şehrin kadısıyla aralarında vuku bulan görüşmeyi anlatmaktadır. "... Ayın 23. günü Pazartesi günü ikindi üzeri Akşehir'e vardık. Soğuklann şiddetiyle geceyi ve ertesi günü burada geçirmek zorunda kaldık.

SÜİFD / 21

¹³ Burada tanımlanan 'bir minareli cami' ibaresi, adı geçen yapının Ereğli Ulu Camii olabileceğini göstermektedir. Bazı araştırmacılar, Katip Çelebi ve Evliya Çelebi'den alıntılar yapmak suretiyle, Ereğli Ulu Cami'ni Kılıç Arslan dönemine tarihlendirmektedir. Bu hususta bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Ereğli'si.*, s.493

¹⁴ Ekrem Kâmil, agm., s.27-28.

¹⁵ Ekrem Kâmil, agm., s.30.

¹⁶ Ekrem Kâmil, agm., s.31.

Akşehir hoş, temiz, binaları güzel bir yerdir. Burada Hasan Paşa'nın imaretine indik. Bu Hasan Paşa, Sultan Bâyezid İbni Mehmed Han'ın kölesi idi. 920/1514 de Sultan Selim'in Şah İsmail ile yaptığı Çaldıran muharebesinde şehid düşmüştür. Burada minberi ihtiva eden bir camii var. Bunun hatibi Abdurrahman İbn Mahmud'dur. Burada bir de medrese vardır ki müderisi 14 Osmanî alan İsmail Çelebi'dir. Bu zat Tâcü'l-Halvetî'nin torunlarından.

Bu şehrin kadısı Hacı Ali Efendi idi, ki bununla geçen sene hacca geldiği zaman tanışmıştık... Bunun bir de âlim oğlu vardır, ki Sahib Medresesi'nde¹⁷ 30 Osmanî ile müderistir."¹⁸

3-Abdurrahman Gubârî

968/1561 yılında kaleme aldığı 'Menâsikü'l-Hac' adlı eseri 1203/1788 senesinde istinsah edilmiştir. Menâsikü'l-Hac adlı eser manzum olarak düzenlenmiştir. Eserde hac ibadeti sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Hac menzilleri hakkında bilgiye yer vermeden doğrudan doğruya hac ibadetini ilgilendiren konulara yoğunlaşmıştır. Gubârî aslen Akşehir doğumludur.¹⁹

4-Mehmed İbn Ömerü'l-Aşık

Mehmed İbn Ömerü'l-Aşık, 1005/1596 senesinde seyahatleri esnasında gezdiği ve gördüğü yerlerle ilgili bir eser kaleme almaya başlamış ve bir yıl sonra 1006/1597 senesinde tamamlamıştır.²⁰ Mehmed İbn Ömerü'l-Aşık, eserinde kaleme aldığı mekanların bazılarını bizzat ziyaret etmiş olabileceği gibi, bunun yanında bazılarıyla ilgili bilgileri ya bir diğer kaynaktan yada sözlü kaynaklardan aktarmayı tercih etmiştir. Örneğin, Konya ve Akşehir ile ilgili bilgilerin tamamen bu şekilde oluştuğu görülmektedir.

Konya'yla ilgili aktarımlar şöyledir. "Konya, İbn Said'e göre, meşhur bir şehirdir. Cenup tarafında bir dağ vardır. Garbinde de gölle nihayet bulan bir nehir akar. Konya'nın bu dağ cihetinde üç fersaha yakın ve nehir tarafında sulanmakta olan bahçeleri pek çoktur... Konya'nın meyveleri bol ve Kamerüddin adını taşıyan zerdalisi pek güzel ve şirindir. Burası önceleri, saltanat merkezi idi. Buranın kalesinde Eflâtun'un bir kabri vardır. Nüzhetü'l-kulûb'te yazıldığına göre Sultan Kılıç Arslan yontulmuş taşlardan bir kale bina etmiş içinde de kendisi için muhteşem bir saray yaptırmıştır.

¹⁷ Taş Medrese olarak ta bilinmektedir. Anadolu Selçuklularından II. Keykavus zamanında 648/1250 yıllarında yapıldığı portalindeki kitabede belirtilmektedir. Yapı, Sahipata Fahreddin Ali'nin eserlerindedir. Bu hususta geniş bilgi için bkz. Y. Demiralp, age., s.57; T. Samur, age., s.72.

¹⁸ Ekrem Kâmil, agm., s.32-33.

¹⁹ Abdurrahman Gubârî, *Menâsikü'l-Hacc*, Millet Ktp. No.820; Konya Bölge Yazmalar Ktp., No.4154.

²⁰ Mehmed İbn Ömerü'l-Aşık'ın *Menâzirü'l-Avdîm* adlı eseri Topkapı Sarayı Ktp., Revan Köşkü , No.1667'de kayıtlıdır. 1111/1699 yılında Mehmed İbn Ali tarafından istinsah edilmiştir. Yazma toplam 620 varaktan meydana gelmiştir. Bu hususta geniş bilgi için bkz. Ekrem Kâmil, agm., s.5-18.

Konya'nın harabeye yüz tutan suru Sultan Alâeddin Keykubad ve ümerası tarafından tamir ettirilmiştir. 20 arşın derinlikte olan hendeğinin dibinden başlayarak, 30 arşın yüksekliğinde bulunan surunun tepesine kadar yontulmuş taşlarla bina ettirilmiştir. 12 kapısı olan bu surun, çevresi 10 bin adımdan ziyadedir. Her kapının önünde kale vâri bir köşk vardır.

Konya'nın havası mutedildir. Suları güzel ve civar dağlardandır. Surun kapısında, bu suların içine aktığı 300 kadar musluklu bir büyük su haznesi vardır. Münbit ve mahsuldar olan Konya'da pamuk, buğday, arpa ve diğer hububatlar yetişir..."²¹

Öte yandan, Ilgın'la ilgili olanlar sözlü kaynaklardan derlenerek verilmiştir. "Ilgın kaplıcası; şayan-ı itimat bir zat olan dostlarımdan Hamid Mehmed Çelebi'den duyduğuma göre, bu kaplıca, Akşehir taraflarında Ilgın denilen kasabanın yakınındadır. Eski Rûm padişahlarından (Sultan Alâeddin tarafından kârgir bir hamam yaptırılmıştır. Bunun içinde büyük bir havuz vardır. İçine, bunun iki tarafındaki arslan ağzı musluklarından su akmaktadır. Bu kaplıca, felce, baras ve cüzzâma karşı pek nâfidir..."²²

Mehmed İbn Ömerül-Aşık'ın Akşehir'i tanıtan yazılarını *Nüzhətül-kulûb*²³ gibi coğrafya ve tarih kitaplarından alıntılar yapmak suretiyle tamamladığı görülür. Bu durumdan dolayı, hatalı bilgilerin tekrar edildiği açık bir biçimde görülmektedir.

5-Abdurrahman Hibrî

Abdurrahman Hibrî 1041/1632 yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğu esnasında Edime'den başlayarak Hicaz'a kadar yolculuk esnasında gördüğü ve yaşadığı olayları ve kutsal topraklara ait hatıralarını aktarmaktadır. Bu seyahatin Anadolu bölümünde yer alan Konya şehrine özel bir yer ayırmıştır.²⁴ Başta Konya olmak üzere Akşehir, Ilgın, Karapınar, Ereğli gibi ilçe ve köylerdeki izlenimlerini aktarmaktadır. "*Ertesi Akşehir nâm kasaba –ki İshaklı ile mâbeyni altı saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda üç câmi-i şerîf ve üç han vardır. Câmi'in biri Hasan Paşa'nındır ki Sultân Bâyezîd Hân asrının evâhırında 916 tarihinde binâ olunmuştur. Tarihi bu mısradır: 've hiye beyti umrî li'l-hâmidîn' yanında tabâkhânesi dahi vardır. Nasreddin Hoca bu câmi'in kurbündeki mezâristanda medfûndur. Tarîki sahrâlardır. Ertesi Ilgın nâm kasaba –ki Akşehir ile mâbeyni, on saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda Kars Fâtîhi Kara Mustafa Paşa'nın bir a'lâ câmi'i vardır ki, sene erba'a ve semânîne ve tis'a mi'ede binâ eylemişdir ve tarihi câmi'u'l-ahîr ve kurbünde bir kârgir çifte hanı vardır ve bunda bir câmi' ile bir han vardır. Tarîki sahrâlar ve girivlerdir. Ertesi Ladik*

SüİFD / 21

121

²¹ Mehmed İbn Ömerül-Aşık, agy, v.286-1; Ekrem Kâmil, agm., s.29.

²² Mehmed İbn Ömerül-Aşık, agy, v.102-2; Ekrem Kâmil, agm., s.31.

²³ Karşılaştırma için bkz. Hamd-Allah Mustavfî el-Kazvinî, *Nuzhat-al-Qulûb*, (Çev. G. Le Strange), London 1919, s.96.

²⁴ Abdurrahman b. Hasan Edirnevi, *Menâsik-i Hacc*, (İstinsah Ahmed Çelebi), Süleymaniye Ktp. Lala İsmail, No.104/3.

nâm karye –ki İlgin ile mâbeyni on saatdir- nuzûl olundu. Bunda iki han vardır. Birisi Pîr Paşa'nın. Malkoç Efendi bir hammâm binâsına mübâşeret edüp lâkin kendisi kalbe itmâmî'l-binâ fevt oldukça nâ-tamâm kalmışdır. Tarîki giriveler ve sahrâlardır. Ertesi Mahmiye-i Konya –ki Ladik ile mâbeyni on saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda merhûm Sultân Süleyman'ın²⁵ iki minâreli bir büyük câmi'i şer'fi vardır –ki İstanbul'da Sultân Mehmed Hân câmi'i şer'fi tarzındadır. Ve pişgâhında tabâk-hânesi ve kurbünde bir han vardır. Andan gayri yolcu konacak hanı yoktur. Mâ'adâsı bâzîrgân hanlan şeklindedir. Ücretle konulur. Bu câmi şehirden taşra Hazret-i Mevlânâ Asitânesi önündedir ve şehir içinde Sultân Alâeddin Keykubad'ın bir büyük câmi'i vardır ki içinde yetmiş aded mermer sütünü vardır ve dahi kendinin türbesi içindedir. Sadreddin Konevî hazretleri merkadi kurbünde bir câmi' dahi vardır. Ve şehir içinde Ank-oğlu câmi'i demekle ma'rûf bir bî-nâzîr câmi'i vardır ki Tophâne'deki Ali Paşa tarzındadır ve bu câmi'in cânib-i şarkîsinde Saraç-zâde Abdülfettâh Ağa sene ihdâ ve erbâ'ine ve elfde bir han binâ eylemişdir ki fevkânî ve tahtânî odalara fakîr zehâb u iyâbda ol hana kondum idi. Ve bunlardan gayri beş altı câmi' dahi vardır. Birkaç medreseler dahi vardır ve altı hamâmı vardır. Konya'yı Selâtîn-i Selçûkî'den Kılıç Arslan Süleyman sene-i semânîn ve erba'a mi'ede feth edüp kendiyê dârü'l-mülk edinmişdi ve kal'asın Selâtîn-i Selçûkîyeden Sultân Alâeddin binâ eylemişdir. Sitte ve işrine ve site mi'e de ve hazret-i Mevlânâ'nın vâliidi Sultanü'l-ulemâ zamanında gelmişdir ve Asitâne-i Mevlânâ pişgâhında olan şâdirvânı Sultân Selim Hân-ı ewel binâ eylemişdir ve Asitâne'nin, harem kubbelerin sene-i selâsîn ve elfde Bayram Paşa binâ eylemişdir. Ve Şems-i Tebrizî'nin merkadi üzerinde bir mevlevî-hâne dahi vardır. Ve bunda dahi oturak olmak mu'tâd-ı kadimdir. Tarîki nisfî girive ve nisfî sahrâdır. Ertesi İsmil nâm karye –ki Konya ile mâbeyni üç saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda dahi bir câmi' vardır. Ve Kılavun Yusuf Paşa'nın toprak örtülü çifte hanı vardır. Ammâ suyu kuyuya muhtaçdır. Yâni muhtaç olmağla gehî bulunmaz. Tarîki sahrâdır. Ertesi Karapınar nâm menzil –ki İsmil ile mâbeyni dokuz saatdir- nuzûl olundu. Bunda Sultân Selim-i Sâni hazretlerinin iki minâreli bir câmi'i ve pişgâhında tabakhânesi ve bî-nâzîr çifte hanı ve hamâmı vardır. Ve binâsı isneteyn ve semânîne ve tis'ami'ede tamâm olmuşdur ki merhum Sultan Selim'in hanı tarihidir. Tarîki sahrâdır. Ertesi Ereğli nâm kasaba –ki Karapınar ile mâbeyni on saatdir- nuzûl olundu. Ve bunda Karaman oğlu'nun bir câmi'i ve bir hanı vardır. Ve Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa dahi bir kârgîr han binâsına mübâşeret eyleyüp lâkin itmâmına muvaffak olmamışdır. Bunda dahi oturak olmak mu'tad olmuşdur. Tarîki sahrâdır. Ve bir mikdan kumdur.”²⁶

²⁵ Burada ifade edilen Sultan Süleyman Camii, günümüzde Sultan Selim Camii olarak adlandırılmaktadır. Tarihi kaynaklarda Süleymaniye ve Sultan Selim Camii şeklinde iki türlü söylenmiştir. Yukarıda, metnin devamındaki ifadeye göre, Mevlana Dergâhı'nın bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Daha önemli bir detay, Caminin İstanbul'daki Sultan II. Mehmed Han, yani Fatih Camii'ne benzerliğidir ki, Eski Fatih Camii olarak adlandırılan eser ile Konya Sultan Selim Camilerinin plan benzerlikleri bilinen bir durumdur. Bu hususta geniş bilgi için bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya 1997, s.528-535.

²⁶Abdurrahman Hibrî, "Menâsik-i Mesâlik", (Haz. S. İlgürel), *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 6, Ekim 1975, s.117-119.

Abdurrahman Hibrî, İlgin ile Ladik arasında iki han mevcut bulunduğunu, bunlardan birisinin Pîrî Paşa Hanı olduğunu belirtir. Pîr ismine Anadolu Selçukluları zamanında Konya çevresine yerleşen Turgut oğullarının şeceresinde rastlamaktayız. Turgutoğlu Pîr Hüseyin Bey'in Sarayönü'nde banisi bulunduğu camii bu gün hala ayakta'dır.²⁷

Abdurrahman Hibrî'nin açıklamaları önemli tespitleri ortaya koymaktadır. Bunların başında, Konya şehrinin tarihi ve fiziki yapısını destekleyen bilgiler sunmakla birlikte, Mimarlık ve Sanat tarihini ilgilendiren detaylara da değinmiştir. Örneğin, Süleymaniye Camii olarak bahsedilen Sultan Selim II. Camii'nin, İstanbul'daki Sultan Mehmed (Eski Fatih)II. Camii tarzında olduğu ifade edilmiştir. Aslında burada zikredilen Süleymaniye Camii ifadesi bir gerçeğin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır ki Abdurrahman Hibrî 1041/1632 senesinde Konya'yı ziyaret ettiğine göre, bu tarihte adı geçen caminin Sultan Süleyman I (1520-1566) tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. O zaman, yapının niçin Sultan Selim II.(1566-1574) Camii olarak adlandırıldığı meselesi ise bir başka sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İ. H. Konyalı, Caminin inşasına Sultan Süleyman I. tarafından başlanarak, Sultan Selim II tarafından tamamlandığını savunmaktadır.²⁸ Abdurrahman Hibrî'nin eseri, İstanbul Sultan Mehmed II (Eski Fatih) Camii'ne benzetmesi, yapının adı geçen tarihte tamamlandığının işaretidir. O zaman, Sultan Selim II ismini vermek için bir sebep kalıyor ki, adı geçen Padişah tarafından tamir ettirilmiş olma ihtimalidir. Bununla birlikte, Ankoğlu Camii ile İstanbul Tophâne'deki Ali Paşa, kıyaslamasının yapılması manidardır. Ankoğlu Camii'nin yeri Sinan Parekendes Mahallesinde, Şerafeddin Camii banisi olan Ankoğlu Memi tarafından yaptırılmıştır.²⁹

Ereğli'de Ekmeci-zâde Ahmed Paşa'nın yapımına başlayıp tamamlayamadığı yapı, Bayram Paşa tarafından tamamlanmıştır. Ekmeci-zâde Ahmed Paşa 1617 yılında vefat ettiğine göre, bundan sonraki bir tarihte tamamlanmış olmalıdır.³⁰

²⁷ Bu hususta geniş bilgi için bkz. M. Z. Oral, "Turgut oğulları Eserleri-Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, III, Ankara 1956, s.41; R. Duran, "Konya - Sarayönü'nde Üç Ahşap Camii", *Vakıflar Dergisi*, S.XX, Ankara 1988, s.48.

²⁸ İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.534.

²⁹ İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.550; Y. Oğuzoğlu, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Araştırma*, (AÜDTCF Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1980, s.12; Y. Küçükdağ, *Lale Devrinde Konya*, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s.43.

³⁰ İ. H. Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Ereğli'si...*, s.559-561; C. Orhunlu, "Bayrampaşa Kervansarayı", *Vakıflar Dergisi*, S.X, Ankara, s.200; G. Apa, *Ereğli-Türk Devri Yapıları*, (S.Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2001, s.95.

6-Kadrî

Kadrî mahlasıyla eserler vermiş bulunun Abdülkadir Çelebi, 1056/1646 senesinde gerçekleştirdiği hac yolculuğu sırasında³¹ gördüğü menziller hakkında bilgi aktarmakla birlikte, hac ibadetinin doğru bir biçimde gerçekleşebilmesi için gerekli kuralları sunmaktadır. Kadrî'nin eseri sekiz bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde İstanbul'dan başladığı menzilleri tanıtmaya işlemi altıncı bölüme kadar devam etmiştir. Bu menzilleri oldukça uzun uzadıya anlatmayı tercih eden Kadrî, eserin büyük bölümünü Şam, Kudüs, Medine ve Mekke şehirlerine tahsis etmiştir. Bu kadar geniş bir anlatım zenginliği içinde Akşehir'den başlayarak Ereğli'ye kadar devam eden güzergâhı yaklaşık dört varak halinde sunmuştur.³² Kadrî'nin bu çalışması Konya ve çevresiyle ilgili bazı yeni malumatlar içermektedir. "...Akşehir nâm mahalle varulur. Bolâvâdin'den on sâatlik yoldur...şehrin üç cami' vardır ki beyân olunur. Biri Sultân Süleymân, biri Sultân Alâeddin, biri dahi Hasan Pâşâ Cami'i'dir...beş mahalde dahi hamâmları vardır... Akşehir'den kalkıldıkda Ilgın nâm mahalle varulur. Onbir sâatlik yoldur... İki cami' vardır. Birine Mustafa Pâşâ Cami' dirler bir hoşca cami'dir. Birine dahi Turgud Begzâde Cami' dirler kiliseden dönmedir. Ve bir hamâmı vardır ona dahi Mustafa Pâşâ hamâmı dirler. Çarşu ve bâzân bezdâstânı ve hânları dahi vardır. Şehrin yakın mahalde bir göl vardır. Şehrin haricinde iki ılıca vardır... Ilgın'dan kalkıldıkda Lâdîk nâm mahalle varulur. Lâdîk'e varmadan mukaddem bir köy vardır yedi sâatde varulur. Arslanlı köyü(Kadınhanı) dirler. Bir cami' ve bir hân vardır. Arslanlı köy demeden murad çâbecâ(yer yer) taştan yapılmış arslan suretleri vardır... Ilgından Lâdîk'e on sâatlik yoldur. Lâdîk bir köydür. Bir cami' ve bir hamâmı vardır."³³

Ilgın'daki Turgud Begzâde Camii olarak ifade edilen yapı, Pîr Hüseyin Bey yada diğer adıyla Çukur Cami'dir. İnşa tarihi olarak Anadolu Selçuklu dönemine kadar geriye giden bir sürece sahip bulunmakla birlikte, zamanla yapılan tamir ve tadilatlarla binaen başka isimlerle anıldığı anlaşılmaktadır.³⁴

Burada zikredilen Arslanlı köy, bugünkü Kadınhanı ilçesidir. Kadınhanı, Ilgın-Ladik arasında bulunmaktadır. Bahsedilen han halen mevcuttur. Han yapımında kullanılan devşirme malzemelerden hareketle Arslanlı köy denildiği açık bir biçimde vurgulanmaktadır.

Daha sonra Ladik'ten Konya'ya kadar olan yolculuk ve Konya'daki ziyaret yerlerinden bahsedilir. "...Konya büyük şehirdir. Ve bir büyük kal'ası vardır. Burçları cümle musaverdir. Şehrin bir mikdan kal'ada ve bir mikdan kal'a haricindedir. Bezdâstânı kal'adadır. Cami'leri gayet çokdur. İki salâtındır biri Sultân Süleymân'dır ki hariç kal'adadır...biri dahi Sultân Alâeddin dir ki kal'a içinde bir yüksek mahalde vaki'

³¹ M. Coşkun, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i*, Ankara 2002, s.24-25.

³² Kadrî, *Menâzilü't-Tarîk ilâ Beyti'llâhi'l-Atîk*, Millet Ktp., A.Emir T., No. 892. Adı geçen eser daha evvel, İ. Atan tarafından Konya İpek Yolu Dergisi'nde müellif adı verilmeden tanıtılmıştır. Bu hususta bkz. İ. Altan, "Hacc Yolunda Konya Menzilleri", *Yeni İpek Yolu*, S.106, Konya 1996, s.47-48.

³³ Kadrî, agy., v.8.

³⁴ M. Z. Oral, agm., s.42; T. Samur, *Ilgın'da Türk Devri Yapılan*, Konya 1992, s.15.

olmuş kiliseden dönme bir büyük cami'dir.³⁵ Minberi ve mihrâbı hayli münakkaşdır. Sultân Alâeddin anda medfundur. Türbeye Cami'den geçilir. Babası ve dedesi dahi dahilinde medfundur. Ol mahalde bir sarnıç vardır suyu gayetiyle sovuğdur. Şems-i Tebrizî hazretlerinin dahi kal'a içinde bir mahalde makamları vardır. Onda dahi mukâbele olur. Amma kendileri ne mahalde medfun olmalannda ihtilâf etmişlerdir. Menlâ hünkâr hazretleri kala' haricinde medfundur. Rahmetullahi tea'la türbeleri vardır. Azim binâdır. Gedik Pâşa merhum bina eylemişdir ve türbenin kubbesinin taşrası kâşidir ve hayli münakkaşdır ve türbe içinde kabirleri bir saffe üzeredir etrafı gümüş kafesdir. Sultânü'l-Ulemâ ki babalandır anlar dahi onda medfundur. Kabri sair kabirlerden yüksektir...Türbenin içinde bir mescid vardır. Ve türbenin haremî vardır. Harem içinde bir azîm şadırvân vardır... Şeyhi, Menlâ hünkâr hazretlerinin evlâdından. Ve türbede bir mahalde hoş nasîhat yazılmıştır ki Hadîs-i sahihdir. 'Selâmetü'l-insân fi hıfzî'l-lisân' ve şehrin altı mahalde hamâmı vardır. Dördü kal'ada ikisi haricindedir. Ve hânlan ve çarşu ve bâzân mükemmeldir. Hususan helvâcı dükkanları helvâsı gayet latîf olur ve bir latîfe vardır ki 'Konya'da helvayı adama topuz ile yidiriler' dirler... Ve Merâm dirler bir vadi vardır bir sâatte varulur. Bâğ ve bâğçelü bir cây-ı zibâdır. Ol şehrin halkı vakt-i germada anda giderler. Ve Merâm'ın bir hoşca hamâmı vardır ve ol hamâmın bir şadırvânı vardır hayli yüksek akar. Bu beyt onda tahrîr olunmuşdur.

Beyt: İrişür fıskıyyesi akdıkca dâim bamına,

Cennete girmek dilersen gir Merâm Hamâmı'na

Ol yerin mesîresi bir yüksek mahalde bir köşk vardır.ve bir kahvehâne dahi vardır. Ve bir akarsu vardır. Merâm'ın içinden geçer ve Konya şehri haricindedir. Namâzghâh dirler bir suffe vardır bir hoşca mesîredir."³⁶

Kadrî, Selçuklu yapıları ve Sultanlarıyla ilgili bilgiler verdikten sonra Mevlânâ'nın külliyesini oldukça detaylı bir biçimde anlatmaktadır. İfadelerden Türbenin kubbesinin çinilerle bezeli olduğunu ve kabirlerin etrafının gümüş kafes ile çevrili olduğu vurgulanmaktadır. Yapılar arasında en çok Merâm'daki hamam methedilmiş ve cennet kıyaslaması yapılacak kadar abartılmıştır. Ayrıca, Merâm'ın önemli bir mesire yeri olduğuna dikkat çekilmiştir.

Diğer menâsiklerde Konya'dan sonraki güzergâh olarak İsmil'den söz edilirken, Kadrî'nin güzergâhı Göçü Köyü'nden geçmektedir. Gerçi Kadrî metnin içinde bu menzillerin her ikisinden de söz ederek İsmil geçidinin güçlüğüne vurgu yapılmaktadır: "Menzil-i Göçü, Konya'dan kalkıldıkda yol içidir. Biri İsmil yoludur ki ertegün Karabınâr nâm mahalle varulur. Lakin İsmil geçidi dirler bir azîm su vardır geçilmede pek tâb çekilmekle ol yola çokluk yolcu gitmez."³⁷

SÜİFD / 21

125

³⁵ Yazar, Alâeddin Camii'nin devşirme sütunlarına aldanarak kiliseden çevrilme olduğu kanaatine kapılmış olmalıdır. Çünkü bu görüşü destekleyecek baş delil ortaya koymadığına göre, başka değerlendirmek mümkün değildir.

³⁶ Kadrî, agy., v.9-11.

³⁷ Kadrî, agy., v.11.

Karapınar ve Ereğli ile ilgili şu izlenimler aktarılır: "Göçü'den kalkıldıkda Karabınâr nâm mahalle varulur. Karabınâr bir karyedir ve küçük kal'ası vardır. İçinde iki minâreli bir hoşca cami' ve hareminde bir şadırvânı ... ve bir hamâmı... mükellef hânı vardır. Ereğli nâm mahal bâğ ve bâhcelu bir hoş vâdi-i dilguşâdır. Bir cami' ve iki hamâmı vardır. Ve hânları muhassal cümle çarşı ve bâzân mükemmeldir... Ereğli içinde bir nehr-i azîm akar... Şehr-i Ereğli cümle Medine-i Münewere vakfıdır."³⁸ Ereğli'yle ilgili bilinen bilgiler tekrar edilmiştir. Ancak, genellikle Ereğli'de üç cami ismi zikredilirken bu kez sadece bir camiden bahsedilmektedir. Çarşı ve pazarları her zaman dillere destan özelliktedir. Bunun yanında yeşillikleri ve sularının bolluğu ziyaretçilerin hem fikir olduğu bir durumdur.

7-Katip Çelebi

Katip Çelebi'nin 1058/1648 yılında Sultan IV. Mehmed için kaleme aldığı 'Cihannümâ' adlı eserde, Konya ile ilgili önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Eser bir çok alıntıdan oluşan derleme türündeki bir çalışma olduğu açık bir biçimde görülmektedir. İktibas edilen kitaplar arasında coğrafya kitaplarının çokluğu dikkati çekmektedir. Adı geçen iktibaslardan kaynaklanan bazı yanlış bilgilerin aktarıldığı da fark edilmektedir. Örneğin aşağıda verilen bilgilerin büyük bir kısmı kendinden evvel yazılanların tekrarı durumundadır. "Konya... Bunun kal'asini Sultan Kılıçarslân-ı Selçukî tâştan yaptı. Darü'l-mülkü ve tahtı idi. Kendu sarâyında bir eyvan-ı azîm binâ itti. Ba'de suru harabe-i müşerref oldukda Sultân Alâeddin Keykubad-ı Selçukî ve ümerâsi tecdü'd idub tâş ile ka'r-ı hendegin yaptılır. Hendegi yirmi zirâ' irtifâ' divan otuz zira'dır. Bu surun on iki kapusu olub her birinin büyük kasr şeklinde kuleleri vardır... Suyu dâğdan gelur. Anın için bab-ı surda bir kubbe-i azîme vardır. Haricinde üçyüz kadar lüle âb cari olur. Şehre münkasımdır... Ekser bağıştân cânib-i cebelededir.. Bunda bir nev' asümânî şukûfe olur ki ehli ana debbağ çiçeği dirler. Tahmini her sene sair mezzûât gibi ekib bicerler. Ve bununla debbağlar asümân gönü edim ve sahtiyân tabbağ iderler Bilâd-ı Ruma ve Frenge gider...İsmil'in karşusunda olan dâğlara Fodul Baba dâğlan dirler imiş. Ehl-i İsmil anlara gusfendisu(koyunlan) sayd(avlamak) itmek olmaz. Fodul Baba sürüsü dirler ve anun himâyesinde dirler. Destur ile gurbân taleb idub iki üç gusfend saydına cür'et idub üçden ziyadesine sayd cür'et etmezler. Anlarda meşhurdur eger ziyâde olursa elbette ol adama ukubetler gelur. Hani ba'zusu helâk olmuştur hatta bir asırda Konya Pâşâsı ol koyunlara ta'aruz etmişdir. Azîm ukubetlere uğradı. Ve bu koyunların sürüsü iki bin kadar ve daha ziyâdedir. Halâ ol dâğda ne ağâç ne su vardır..."³⁹

SÜİFD / 21
126

Katip Çelebi'nin Konya hakkında öne çıkardığı özelliklerinden biri 'asümânî şukufe' olarak adlandırdığı debbağ çiçeğidir ki bu çiçekten elde edilen boya maddesinin deri işlerinde ne kadar önemli hammadde olduğu ifade edilmektedir. Daha da önemlisi, bu yolla elde edilen derilerin Avrupa ülkelerine ihraç edilmiş

³⁸ Ay. yer.

³⁹ Katib Çelebi, *Cihannüma*, İstanbul 1245, Matbaa-i Amire, s.615(Yusuf Ağa Ktp., No.4111); İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.21-22.

olması hem Konya ekonomisi hem de ülke ekonomisi bakımından manidardır. Bunlara ilaveten Katip Çelebi, Konya'nın su mimarisini doğrudan ilgilendiren açıklamalarda bulunmaktadır. Konya'nın suyunun Meram bölgesinden geldiğini ve üç yüz lüle tarafından şehrin muhtelif yerlerine taksim edildiğini belirtmektedir. Konya ile ilgili izlenimler İsmil yakınlarındaki Fodul Baba dağları (Bozdağlar) olarak adlandırılan dağlık arazideki yaban koyunlarının mevcudiyeti ve onları avlamanın yasaklanmasıyla ilgili menkıbelere dayanan gerekçelerle devam edilmektedir. Hatta bu menkıbe, bir örnekle somutlaştırılmak istenmiştir.

Ereğli'yle ilgili izlenimler antik kalıntılar üzerinde yoğunlaşırken, özellikle İvriz'deki su anıtındaki betimlemeler figür ve motif olarak irdelenmektedir. "Ereğli ism-i kadimi Herakle-i Karaman, bir kasaba-i azîmedir ki yirmi iki mahallesi vardır ve her birinde mahsus mesâcîd ve dört cami' vardır ki birisi Karamanoğlu İbrahim Beg binâsıdır ve birisi Şihabeddin Maktûl'e mensubdur ve anda türbesi vardır ve iki hamâmı vardır. Kadimden şehri almasın deyu etrafına toprak döküb gûya bir divar içinde olmuştur... Farza kasaba bazı tilâl (tepeler) ile muhât olmuş gibidir. Sonradan muhdes sûru vardır ki bir tarafı bârû (kale) nun vasatında çekilmiştir. Bu kasabanın çayın ve suları bir hemvar (düz) sahrada vaki' olub Erdost nâm kûh dâmeninde (etek) vâki' olmuştur. Kadîmü'l-eyyâmda öşrî mahsulü Haremeyn-i Şerifeyn fukarasına vakıfdır... Hâlâ ol menba'da vaki' Abriz nam karyenin emiri ve kebirî Ebrindos nam bir kâfir yiğidin şekli olmak üzere ol heykel bir elinde bir deste sünbüle ve bir elinde iki hûşe (salkım) engür (üzüm) sureti nakş ve tasvir olunmuş... Kasaba hâlâ vakıfdır ve bu kasabada Kılıçarslan'ın bir cami' atiki ve Rüstem Paşa'nın bir hanı vardır. Ekmekcioğlu Ahmed Paşa dahi bir hân-ı cedide şuru'edüb nâtemam kalmıştır..."⁴⁰

Ereğli izlenimleri arasında yer alan bir detay, eski çağ tarihine ışık tutacak durumdadır. Katip Çelebi, İvriz'deki kaya kabartmasını literatüre taşıyan ilk müellif olmalıdır. Çünkü, yukarıda tasvir edilen; "Abriz nam karyenin emiri ve kebirî Ebrindos nam bir kâfir yiğidin şekli olmak üzere ol heykel bir elinde bir deste sünbüle ve bir elinde iki hûşe (salkım) engür (üzüm) sureti nakş ve tasvir olunmuş..."⁴¹ ibaresiyle Hitit döneminin su anıtını ince ayrıntılarına kadar tanımlamaktadır. Tanımlama daha sonraki batılı seyyahların kitaplarında sürekli yer almıştır. Su anıtı Hitit tarihinin aydınlatılmasında oldukça önemli bir referans kaynağı olmuştur.

SÜİFD / 21

127

8-Evliya Çelebi

Yüzyılın en önemli seyyahlarından olan Evliya Çelebi, sadece hac güzergâhında bulunan şehirleri aktarmamakta, bazen de bir elçi yada orduyla birlikte hareket eden bir nefer gibi Osmanlı toprakları dahilinde olduğu kadar zaman zaman bu coğrafyanın dışına çıkarak gördüklerini ve yaşadıklarını yazıya dökmüştür. İşte Evliya Çelebi'nin 1060/1650 senesinde gezdiği, gördüğü ve yazıya aktardığı Konya şehrini geniş bir biçimde aktarmaya çalışalım: "Konya Kalesi'nin yapıcısı,

⁴⁰ Katib Çelebi, age., s.616-617; İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Ereğli'si...*, s.26-27.

⁴¹ Katib Çelebi, age., s.617.

Yunanlılardan Yenvan Tarihi'nin sahibinin yazdığına göre, Nişan oğlu Aleksandır oğlu Harkılan'dır... Buraya Müslümanlardan ilk olarak gelen, Selçuklulardan Alâeddin Keykubad'dır. Bunlar Anadolu Selçuklulandıdır. Selçuklu, Mahan diyarından Danişmendoğulları ile gelerek Azerbaycan ülkelerini fethetmişler ve amca oğulları Çobanbay'ı buraya hâkim tâyin etmişlerdir..."⁴²

Evliya Çelebi, Konya Kalesi'nin fiziki yapısını en ince detaylarına kadar aktarmaya çalışmıştır:"Konya Kalesi'nin şekli:569 tarihinde, yontma taş ile Sultan Mesud'un oğlu Sultan İzzeddin Kılıç Arslan inşa ettirip sağlamlaştırarak, dördüncü yapıcısı olmuştur. Bir de sultan divanhânesi yaptırmıştı ki, o sırada Kisra eyvanından daha üstündü. Zelzeleden yıkıldığında Keykubad tarafından onarılmış ve bir hendek kazılmıştı ki, derinliği onbir, genişliği elli ve surların yüksekliği otuz melik zira'dır"⁴³. Dış kısımdaki hisar duvarının çevresi onbin adımdır. Atpazan kapısı üzerinde zincirlerle asılmış bir kuru at kafasına gem vurup, gösteriş için koymuşlardır. Binici olan bu memleket halkına nasihat için konmuştur. Yani avrata ve ata güvenmeyip, at kuru kafa olsa da ağzından gemi, başından dizgin ve yuları eksik etmeyesin demektir. İç kalenin avlusu belli değildir. Bu kale Selçuklular zamanında oniki kapılı idiye de, Osmanlıların eline geçtikte dördü bırakılıp diğerleri kapatılmıştır. Kalenin her tarafı çeşitli sanat eserleriyle süslenmiştir. En son olarak, Sultan Alâeddin Keykubad'ın oğlu Gıyaseddin yeniden yaptırmıştır..."⁴⁴

Daha sonra Evliya Çelebi Konya şehrinin tarihiyle ilgili Anadolu Selçuklularından başlayarak Osmanlı dönemine kadar yaşananlarla ilgili yüzeysel bilgiler aktarmaktadır: "Anadolu Selçuklularının en son hükümdarı Alâeddin'dir. Hepsini ondört padişahdır. 699 tarihinde, Ertuğrul Bey'in oğlu Osman Bey, hutbe okutup para bastırarak Emir olmuştur. Bu Konya havalisi Karamanoğulları'nın ellerinde kalıp, Kosova savaşında Hüdâvendigâr Gazi şehid olduktan sonra ewelce itaat etmiş olan Karamanoğulları da isyan etmiştir.

Bunun üzerine 792 tarihinde, Yıldırım Bâyezid Han büyük bir ordu ile yıldırım gibi yetişip Konya kalesini aman ve zaman vermeyerek fethetti. Bu şekilde Selçukluların eski merkezi, dârü'l-emân Karaman ülkesinin Konya şehri de Osmanlı şehirlerinden oldu. Kanunî Sultan Süleyman Han kanunu üzere hâlâ Karaman eyâleti namıyla ayrı bir eyâlet olup, paşa idaresindedir... Her tarafı mükemmel bir şehirdir. Bu büyük şehir, Meram dağı'nın doğu tarafında düz bir ovada kurulmuş olup, bir saatlik mesafededir."⁴⁵

Evliya Çelebi Konya şehrinin dini yapıları, eğitim kurumları, su mimarisi, iklimine varıncaya kadar oldukça geniş izlenimler aktarmaktadır. "En eski câmî, iç kalede Sultan birinci Alâeddin Câmî'dir. Diller ile anlatılmayacak, kalemler ile yazılmayacak kadar güzel bir camidir. Fakat iç kalede olduğundan cemaati az olmak-

⁴² Evliya Çelebi, *Tam Metin Seyahatnâme*, III-IV, İstanbul 1993, s.9.

⁴³ Bir zira' yaklaşık 75-90 cm. arasında değişen değerlere sahiptir. Bu hususta geniş bilgi için bkz. F. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1982, s.1430.

⁴⁴ Evliya Çelebi, *age.*, s.10.

⁴⁵ *Ay. es.*, s.10.

tadır. Bu iç kale yüksek bir yerdedir. Mükemmel cebhâneleri ve toplan vardır. Bu kalenin doğu ve kuzey tarafları küçük bir göldür. Konya'dan geçen bütün pınarlar bu göle akarlar.

Sultan Süleyman Camii: Birer tabakalı, minareli, geniş avlulu, has mermer ile kaplı nur bir câmidir. Mescidleri de çoktur. Medreselerin en meşhuru Nalınca Medresesi'dir. Onbir aded darü'l-kurrâ'sı vardır. Üç yerde dârü'l-hadis, yüz yetmiş yerde sıbyan mektebi vardır. Her yıl surre ve atıyyesi verilen kırk kadar derviş tekkesi vardır. En meşhuru Hazret-i Şems-i Tebrizî Tekkesi'dir ki, yüksek bir kubbesi olup onda da Mevlâna âyinleri yapılır. Mahkemeye yakın eski bir tekkedir. Çeşmeleri de çoktur. Kaynakları hep Meram dağında olup, taksim kubbesinden gelir. Üç yüzden fazla tatlı sebili vardır. Onbir aded ziyaret yeri olup, yiyeceği daima bol olanları Hazret-i Mevlânâ Tekkesi ile Sultan Süleyman Tekkesi'dir. Hamamlarının en meşhuru Asitâne hamamı olup, eski usûl suyu ve havası güzel, iç açıcı bir hamamdır. Kale içinde Sungur hamamı da böyledir.

Vilâyet ayânının dediklerine göre, saraylarında seksen kadar saray hamamı vardır. Üçyüz kırk kadar bağı, bahçeli, akarsulu büyük sarayları vardır. Paşa sarayı meşhurdur. Hanlarından, At pazarı kapısı dışında Bağdad Fatihî'nin ilk annesi Kösem Sultan'ın yaptırdığı han meşhurdur. Ayrıca yirmi altı aded han vardır. Bedestanıyla beraber toplam bindokuzyüz büyük dükkânı bulunur. Yüzlercesi baştan başa kâgir, bina ve demir kapılı kanatlar ile örtülü kurşun kaplı bedestandaki zengin tüccarlarda dünyanın bütün kıymetli eşyaları bulunur. Sıpahtazarı, sarachânesi, tahtakalesi güzel ve düzenlidir.

Suyu ve havasının güzelliğinden, halkı sağlam ve sıhhatli kimselerdir. Öyle yaşlı kimseler vardır ki, kuvvetleri gitmiş, ömrü yüzyetmiş yetmiş, güçleri bitmiş oldukları halde yine dinç olurlar. Bilginleri olgun, efendi ve dürüst kimselerdir. Konya'nın helvacı ve berberleri dillere destandır.

Eşrâf ve ayânın önde geleni, Hazret-i Mevlânâ'nın oğlu Halim Çelebi'dir. Yirmi kadar, Eflâton ve İbn Sîndâ'dan örnekler veren hakim, cerrah, tabib bilginleri vardır. Sohbet ettiğimiz kimseler arasında duası kabul olunan büyük kimseler vardır. Askerî kumandanların hepsi samur kürk ve güzel elbiseler giyerler. Uleması da çeşit çeşit sof ve melâyi kumaşlar giyerler. Tarıkata bağlı kimseler, Mevlânâ'ya bağlı olduklarından, Mevlevî külâhları üzerine sanki sararlar.

SüİFD / 21

129

Halkın hepsi Türk'tür. Açık-seçik ve güzel konuşan kimseleri vardır. Suyu ve havası gayet güzeldir. 'Mâretü'n-Numan ve Halebü's-sehba havasından daha hoştur' derler. Hakikaten seher vakti sabah rüzgârından insan taze hayat bulur.

Kale dışında su taksimi için bir kubbe yapılmıştır. O kubbeden 366 çeşmeye su dağılıp şehrin câmî, mescid, han ve hamamlarına, ayân saraylarına hep buradan su gider. Kaynağı, Meram dağındadır. Ayrıca 2700 su kuyusu bulunur ki bostanlar sulanır. Bütün nebatlar bu şekilde yetişir. Şehir beşinci iklimin ortasında olup, yaz ve kış normaldir. Yedi türlü buğdayı olup, devediş tabiri edileni ancak Şam civarında yetişir... Kuyumcular, külâhçıları, terzileri ve berberleri meşhurdur. Dericileri de Osmanlı ülkesinin en iyileridir.

Meram dağında bir çeşit çiçek yetişir ki, çivid rengindedir. Dericileri onunla derileri tabaklayıp gök rengi, şeftali sarsı, turuncu ve kırmızı deriler yaparlar. Bu deriler, Arabistan ve Acemistanda çok meşhurdur. Yiyeceklerden beyaz ekmeği, kâhisi(simit), çöreği, balı, böreği, çeşitli helvaları, zülbiyesi, pandisi, pişmaniyesi ve tahini de çok meşhurdur. Hele sabunisi ve beyaz çinisini âşıklar yediğinde lezzetinden dimâlan açılır. Özel olarak helvacı çarşısı vardır. 'Konya'da adama helvayı döğerek yedirirler' sözü meşhurdur. Meyvelerinden Meram dağında 'kamerü'ddevle ve kamerü'ddin' adıyla iki çeşit kayısı yetişir ki, Şam'ın kaysısından daha lezzetli, sulu ve tatlıdır. Yirmi çeşit armudu, kiraz, şeftali, üzüm sarması ve badem kırmısı olur. Burada tabiat şartları gereğince limon, turunç, nar, incir ve zeytin gibi meyveler olmaz."⁴⁶

Konya şehrinin mesire yerleriyle ilgili önemli kıyaslamalara yer verilmiştir. "Herkes bütün gezginler, Konya'nın gezi yerlerini ve bahçelerini methederler. Ben de yiminci seyâhatim olan bu seferime kadar, hakikaten böyle bahçeler görmedim. Budin hududunda Peçevi Sirem şehrinin kale ardındaki Baruthane mesiresi, Kınm yanmadasının Sodak bağı, İstanbul'un yüzyetmişten fazla bahçe ve gülistanları, Malatya'nın Uspuzu'su, Tebriz'in Şah-ı Cihan bağı bu Konya'nın Meram mesiresinin yanında bir çimenlik bile olamaz."⁴⁷

Şehrin uleması unutulmamış ve bu anlatımdaki yerini almıştır. Bunlar arasında Mevlânâ Celâleddin Rumî ilk sırada ifade edilmektedir. Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin doğumu, hicreti, uğradığı mekanlar, çocukları ve yazdığı eserler hakkında tafsilatlı bilgiler aktarılmaktadır. Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin dergâhı ve mimari-siyle ilgili malumat mevcuttur: "Sultan Süleyman Han tarafından yaptırılmıştır. Daha nice Melik ve sultan bu tekkeyi tamir ettirmiştir ama, Süleyman Han, Bağdad fethine giderken buraya ikiyüz kese masraf bırakmıştır. Bağdad'ı fethedip geldikten sonra, önce bilginler sultanın oğlu Molla Hünkâr'ın sandukasını altın sırmalarla donatarak etrafını gümüş parmaklıklarla çevirtmiş, sonra dört tarafına hüsn-i hat ile âyetler yazdırarak gümüş kapkacak, şamdan, buhurdan, gülsuyu kablân, meşalelikler, binlerce süslü kandil ve süslü avizeler ile donatmıştır. Hazret-i Sultanü'l-Ulemâ'nın sandukasını hepsinden yüksek, Molla Hünkâr'ınki ondan alçakça yapılmıştır. Mübârek başlarında Mevlâî külâhları üzerine beyaz sanıklar vardır. Keşmir ve Lahor şalları ve tıslân-ı sünnet-i Muhammedî ile öyle sevimli ve gösterişli kabirlerdir ki, avludan gören insan heyecana kapılıp adeta dehşete düşer. Bu kabirler semâhânenin kible tarafına düşen köşesinde olup etrafını parmaklıklardır. Üzerlerinde ayn ayn kubbeleri yoktur. Semâhâne meydanı cilâli, geniş bir yerdir. Bundan başka çalgı çalacak ve ibadet edecek yerleri, mihrabı ve sütunlarla yapılmış binaları olan bir tekke'dir. Beyaz ham mermer ile döşenmiş geniş avlusu vardır. Pencerele, etraftaki ağaçlıklara bakar. Haftada bir defa Mevlâî âyini yapılır. Bu âyinlere üçyüz kişiden fazla insan katılır. Kimi molla, kimi bey, kimi paşa, her biri birer bağın gülü olan Allah'ın ârifleri, dünya yaşantısını unutup Mevlânâ tekkesinde semâ ederek zikir ederler...

⁴⁶ Ay.es., s.10-12.⁴⁷ Ay.es., s.12.

Tekkede bulunan kiler, fînn, mutfak ve yemekhâne de Süleyman Han'ın hayratıdır. Bu tekkenin yanında iki minareli bir cami, bir medrese, bir ziyafet yeri vardır ki, bunlar da Süleyman Han tarafından yaptırılmıştır. Bu hayır yerlerinin hepsi de kâgir yapı olup kubbeler ile örtülü, baştan başa mermerlerle kaplı büyük binalardır. Osmanlı ülkesinde böyle büyük tekke daha yoktur."⁴⁸

Evliya Çelebi daha sonra Konya'nın diğer evliyalarından Sadreddin Konevî'den bahsetmektedir. Onun Muhiddin İbn Arabî ile olan akrabalık derecesini belirttikten sonra Muhiddin İbn Arabî'nin Sadreddin Konevî'ye yaptığı ilmi katkıları dile getirmektedir.⁴⁹

Evliya Çelebi Konya şehriden sonra İsmil üzerinden Karapınar'a ulaşır ve Karapınar'da Süleyman Han Camii, mescidleri, tekkeleri, sübyan mektepleri ve bedesten hakkında gördüklerini kaleme döker. Süleyman Han Camii'nin Mimar Sinan'ın (1489-1588) eseri olduğunu özellikle vurgular.⁵⁰

Evliya Çelebi, Karapınar'dan sonra Ereğli'ye ulaşır. Ereğli şehrinin antik dönem tarihi hakkında kısa bilgi verdikten sonra Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad tarafından nasıl fethedildiğine değinir. Osmanlılar döneminde Fatih Sultan Mehmed (1432-1481) tarafından kalenin fethedilişi anlatılmaktadır. Bunun yanında, Evliya Çelebi, Ereğli şehrinin Haremeyn vakfı olduğunu aktarır. Ereğli'nin mimari eserleri arasında büyük saraylar, Koca Mehmetpaşa Camii⁵¹ (Süleyman Han'ın veziri tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilmiş), Tekke, mescidler ile birlikte Rüstem Paşa Kervansarayı'ndan bahseder. En son olarak, el-Mevlâ İskenderzâde Abdürrahim Efendi'nin türbesine değinir.⁵²

9-Amcazade Ali b. Şaban

Amcazade Ali b. Şaban 1089/1678 tarihinde 'Menâsik-i Hacc' adlı eser yazmıştır. Eser bir bakıma hac rehberi durumundadır. Rehberin büyük bir bölümü hacca dikkat edilmesi gereken kurallardan oluşurken, eserin son bölümünde menzillerin listesi oluşturulmuştur. Bunlar arasında Akşehir'den Ereğli'ye kadar uzanan güzergâhın uzaklıkları saat olarak ifade edilmiştir.⁵³

10-Nâbî

Şair ve edip kimliğiyle tanınan Nâbî'nin kaleme aldığı 'Tuhfetü'l-Harameyn' isimli eseri, hac menzilleri ve bu menzillerde karşılaştığı ziyaretgâhları kapsamaktadır. Yolculuğuna İstanbul Kartal'dan başlayan Nâbî, gittiği menzillerle ilgili izle-

⁴⁸ Ay.es., s.15.

⁴⁹ Ay. yer.

⁵⁰ Ay.es., s.16.

⁵¹ Ereğli'de maalesef bu caminin yeri tespit edilememiştir. İ. Hakkı Konyalı da böyle bir yapıya ulaşamamaktan yakınmaktadır. Bu hususta bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Ereğli'si...*, s.474.

⁵² Evliya Çelebi, age., s.17.

⁵³ Amcazade Ali b. Şaban, *Menâsikü'l-Hacc*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No. 1010/1, v.90.

nimlerini manzum bir biçimde takdim ederek, çalışmadaki edebi yönü ön plana çıkarmaktadır. Gittiği konaklardaki gördüklerini zaman zaman kendinden önceki şairlerin beyitleriyle süslemekten geri kalmamıştır. Nâbî, saray desteğiyle 1090/1679 senesinde başladığı hac yolculuğu esnasında Akşehir'den itibaren Konya ve çevresini oldukça belâgatlı cümlerle tarif etmiştir.⁵⁴ Mesela, Akşehir'de Şeyh Mahmud Hayrânî ve Nimetullah Nahcivânî hazretlerinin türbeleriyle birlikte Hoca Nasreddin'in makamını ziyaret etmiştir. Daha sonra Konya şehrini Yunan ülkelerinin merkezi ve Eflatun'un yattığı yer olarak tanımlamakla birlikte, evliyaların bol olduğu latif toprak parçası olarak sözünü bitirmektedir. Özellikle Mevlânâ Celâleddin Rumî'yi anlatırken; irfân deryasında gark olmuş, yüksek makam sahibi ve Mesnevisiyle manevi gönülleri süsleyen olarak vasıflandırmaktadır. Mevlânâ'nın türbesine yapılan ziyareti oldukça geniş bir biçimde ifade ederek şunları dile getirmektedir: "...Hakkâ bir kubbe-i refî'a-i gerdûn-nümûndur ki 'ikd-ı Süreyyâ âvîze-i gerden-i küngüre-i berrâk ve nevk-i küngürî mîl-i sürme-i dide-i sükkân-ı seb'tibâkdur. Zîr-i kubbe-i celâlet destgâhında mücerred kendülerün ve peder-i 'âli-güherleri hazret-i Sultânü'l-ulemâ Bahâe'ddin hazretlerinin âsâyışgâh-ı hâssâdan olup tâk-ı kubbe ile bâzu-be-bâzu-yı ittisâl olan tâklar sâyesinde ferzend-i edîb-i vâllâ-nijâdhan hazret-i Sultan Veled ve yine kenâre-nişîn... sikke-dâr-ı hâlisü'l-'ayyâr-ı darb-hâne-i ma'nâ ve müzehhib-i ser-safha-i nüsha-i hüddâ Selahaddin-i Zer-kûb-ı Konevî ve şimşir tiz-bâzû-yı tevfik...hazret-i Çelebi Hüsameddin ve sair evlâd-ı emcâdhan âsûde-i habgâh-ı rahmet-penah-ı mezarhan olup..."⁵⁵ Daha sonra Sadreddin Konevî Türbesi'ne yaptığı ziyaret ve orada gördüklerini aktarmaktadır. Bu izlenimlerin başında Sadreddin Konevî'nin türbesinin üzeri açık bulunan külâh kısmı dikkatini çekmektedir. "...Ba'de sadru's-sudûr-ı encümen-i hakikat...cenâb-ı Şeyh Sadred-din-i Konevî hazretlerinin hâk-i müşğîni feyz-âyînleri...fevkince bâlâ-yı mezâr-ı 'itr-âmîzlerinde mânende-i micmer-i müşebbek çûb-ı tirâşideden sâhte bir kubbe-i kafes-sîmâ vâki' olmuşdur ...."⁵⁶ Bunun yanında onun ilmi kişiliğinden ve yüksek bilgilerini öven ifadeler kullanmaktadır. Daha sonra, Sadreddin Konevî'nin dolaplarında yer alan nadide kitaplardan bahsetmektedir. Bunlar arasında Muhyiddin İbn Arabî'nin eserlerinden ve de özellikle Fütûhât-ı Mekkiyye'sinden bahsetmektedir. Hatta, Kadiriyye tarikatının Şeyhi Abdulkadir Geylânî hazretlerinden Muhyiddin İbn Arabî'ye intikal eden hırkanın, Sadreddin Konevî kütüphanesinde saklandığı bildirilmektedir.

SÜİFD / 21

132

Daha sonra Ereğli kasabasına yapılan yolculuktan bahsedilmekte ve oradaki Şeyh Şihabeddin Maktûl'ün türbesini ziyareti anlatılmaktadır.⁵⁷

⁵⁴ M. Coşkun, age., s.55-70.

⁵⁵ Ay.es., s.168-172.

⁵⁶ Ay.es., s.172-174.

⁵⁷ Ay.yer.

11-Bahrî

XVII. yüzyıl sonunda yaşadığı kabul edilen Bahrî mahlasıyla bilinen ve tam künyesi tespit edilemeyen müellif, manzum olarak eser vermiştir. Eserinde oldukça kısa bir biçimde menzillerden bahsetmektedir. Örneğin menzillerle ilgili kısa bilgi aktardığı beyitlerinden birinde “İrişdik Konya’ya on yedi günde, İki gün oturak ittik biz anda” şeklindeki kalış süresini vermektedir.⁵⁸ Bunun dışında Konya’yı betimleyen geniş bilgiye yer verilmemiştir.

12-eş-Şeyh el-Hac İbrahim

eş-Şeyh el-Hac İbrahim, 1191/1777 tarihli ‘Menâzil-i Hacc’ başlığıyla eser hazırlamıştır. Çalışmanın giriş bölümünde menzillerden bahsederken Akşehir, Iğın, Ladik, Konya, Karapınar, Ereğli’den bir iki cümle bahsetmektedir. Burada yer alan bilgiler de hava şartlarıyla su kaynaklarının durumu ve ziyaret mekanları zikredilir.⁵⁹

13-Mehmed Edîb

1193/1779 senesinde hacca giden Mehmed Edîb Efendi, eserlerinde Edîb ve Dervîş mahlûslarını tercih etmiştir.⁶⁰ Mehmed Edîb, hac yolculuğu sırasında gördüğü ve yaşadıklarının dışında kendinden önce kaleme alınan eserlerden doğrudan alıntılar yaparak zenginleştirme yoluna gitmiştir. Bu çalışmayı ‘Nehcetü’l-Menâzil’⁶¹ adı altında toplamış ve daha sonra, bu eser esas alınarak baskıları yapılmıştır. Kitabın büyük bir kısmı menzillere ve menzillerde yer alan ziyaretgahlara ayrılmış durumdadır. Kitabın son bölümünde ise hacla ilgili kurallar sıralanmaktadır.⁶²

Mehmed Edîb, Akşehir’i övgü dolu kelimelerle tanımlamaktadır. Orayı büyük bir düzlükteki akarsulu bağ ve bahçelerin arasında camiler, hanlar, çarşılarla donatılmış kasaba olarak tasvir etmektedir. Camilerden ilki Sultan Alâeddin, ikincisi Sultan Süleyman ve üçüncüsü Hasan Paşa’nın eseri olarak verilir. Kasabanın beş adet hamamının varlığından bahsedilirken isimleri zikredilmemiştir. Mehmed Edîb bu bilgilerin büyük bir kısmını Kadîrî’nin eserinden aynen alıntı yaptığı anlaşılmaktadır. Örneğin, her iki eserde de üç adet cami ile beş adet hamamın varlığı

SÜİFD / 21

⁵⁸ Bahrî, *Üsküddâr’dan Şam’a Kadar Konaklar*, Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan, No.322/5, v.15; M. Coşkun, age., s.15-16.

⁵⁹ eş-Şeyh el-Hac İbrahim, *Menâzil-i Hacc*, Süleymaniye Ktp., Yahya Tevfik No.1457/1, v.2-3.

⁶⁰ “Mehmed Edîb”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6, s.202-203.

⁶¹ Kitabın birden fazla nüshasını çeşitli kütüphanelerde bulmak mümkündür. Bu nüshalar için bkz. Mehmed Edîb b. Muhammed Dervîş, *Nehcetü’l-Menâzil*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No.1339; Daru’l-Mesnevi, No.134; Halet Efendi, No.408; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., 195; Konya Bölge Yazmalar Ktp. No.7770.

⁶²M. Coşkun, age., s.29-30.

ğından bahsedilmektedir. Bu eserler arasında Sultan Süleyman Camii olarak zikredilen ve mevcut kaynaklarda tespit edilemeyen yapıyı ifade etmek gerekir.⁶³

Mehmed Edîb, Akşehir isminin bir çiçekten esinlenerek verildiğine dair hikaye anlatmaktadır. Bunlara ilave olarak, Akşehir gölünden bol miktar ve türde balık avlandığı vurgulanmaktadır. Akşehir ile Ilgını birbirine bağlayan güzergâhta Argrthane'ndan sadece isim olarak bahsedilmektedir.⁶⁴

Ilgın'la ilgili tanımlamalara şehri süsleyen yapılar topluluğu ile başlanır. Bunlardan ilki Mustafa Paşa'nın külliyesi, ikincisi Turgud Bey'in kiliseden çevirdiği camidir. Bunlara, şehrin dışında bulunan ve Gıyaseddin Keykubad eseri olarak vasıflandırılan çifte hamam ilave edilmiştir. Su mimarisine ait bir diğer yapı olarak İbrahim Bey'in çeşmesi anılır. Daha sonra yol üzerindeki Kadınhanı, nam-ı diğer Arslan Köyü ile ilgili bazı anlatımlar yapılır. Arslan köyü denmesinin gerekçesi olarak yapılar üzerinde zaman zaman yer alan arslan figürlü heykeller gösterilir.⁶⁵

Konya ile ilgili kısımlarda aktarılan bilgilerin büyük bir kısmı diğer kitaplardan özellikle de Kadri'nin kitabından alıntılarla doludur. Konya'ya, Meram bölgesindeki izlenimleriyle anlatıma başlar ve Meram Hasbey Hamamı'yla ilgili şu beyti tekrar eder;

"İrîşür fîskıyyesi akdıkca dâim bâmına,
Cennete girmek dilersen gir Merâm Hamâmî'na"

Daha sonra Konya merkezindeki izlenimleriyle cümlelerine devam eder. "*Cevâmî* ve *hânât* ve *hammâmât* ve *mahallât* ve *esvâkı mükellefe*(büyük çarşılar)yi *hâvi bir şehir-i muazzamdır. Sur-ı kebiri vardır. On iki kapu ile altı yüz on dokuz tarihinde Alâeddin Keykubad... zamanında... bina etmiştir. Halen harâbcadır. Dâhil surda Alâeddin müşârün ileyhin bir câmi'i vardır. Kendi dahi anda medfundur. Altı hamâmı vardır.... Debbağ çiçeği tabir iderler bir nev' çiçek olur. Anınla sahtiyân boyarlar...*" Şehrin önemli zevatından başta Mevlânâ Celâleddin-i Rumî olmak üzere İmam Bağavi, Kadî Seraceddin, Şeyh Ahmed Trabzonî, Selahaddin Zerkubî ve diğer evliya ve imamlardan bahsedilmektedir. Örneğin Sadreddin Konevî'den bahsederken onun sandığındaki Muhyiddin İbn Arabî'den intikal eden Abdülkadir Geylani'nin hırkasını zikretmektedir. Konya'nın su ihtiyacı olan suyun yakınındaki dağdan getirilerek üçyüz lüle miktarı şehrin muhtelif yerlerine taksim edildiği aktarılır.⁶⁶

SÜİFD / 21

134

Her zaman olduğu üzere, Konya'dan sonraki ilk güzergâh İsmil Köyü olmuştur. Müellif İsmil'i hanı, çarşısı ve evleriyle küçük bir kasaba olarak tanımlamaktadır. Hacılara ikram etmede oldukça cömert davrandıklarını belirtir. Suyu kuyulardan temin edildiği için biraz sıkıntılı olduğunu ifade eder. Konya'dan Kara-

⁶³ Mehmed Edîb b. Muhammed Derviş, *Nehcetü'l-Menâzil*, İstanbul 1232, s.32, (Konya Bölge Yazmalar Ktp. No.7770.)

⁶⁴ Ay.es., s.32.

⁶⁵ Ay.es., s.33.

⁶⁶ Ay.es., s.34-35; M. Önder, *Seyahatnamelerde Konya*, Konya 1948, s.32; İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.26-27.

pınar'a iki türlü ulaşıldığı, bunlardan ilkinin İsmil güzergâhından; ikincisi ise Göçü yoluyla mümkün olabileceğini ifade eder. İsmil yolunun zorluklarına karşın genellikle ikinci yolun tercih edildiğini söylemektedir. İsmil'in karşısında Fodul Baba tabir edilen dağların bulunduğu ve bu dağlarda sürü halinde yaşayan koyunlardan bahsetmektedir. Fodul Baba'nın himayesindeki bu koyunların avlanılmaması hususunda halk arasında yaşayan menkıbeden örnekler vermektedir.⁶⁷

Mehmed Edîb'in Karapınar'la ilgili ilk izlenimi Sultan Süleyman'ın iki minareli camii ve onun etrafındaki imareti hakkındadır. Onu Alâeddin Keykubad'ın tahtgâhlarından biri olarak tanımlamaktadır.⁶⁸

Ereğli'deki ibadet mekanlarının başında Karamanoğlu İbrahim Bey Camii⁶⁹ ve Şihabeddin Maktûl'un türbe ve camii zikredilmektedir. Yirmi adet mahallesi ve iki hamamıyla hanları ve çarşılarının varlığından bahsedilir. Şehrin bulunduğu alanın toprak doldurulmak suretiyle,⁷⁰ etrafının surla çevrildiği kabul edilir. Suyu ve de bitki örtüsünün zenginliği dile getirilerek; doksan çeşit armudundan bahsedilmektedir. Ereğli'nin sularının Medine şehri vakıfları arasında olduğu ifade olunur. Ereğli'nin yakınlarında Çavuş Köprüsü adıyla bilinen bir köprüden bahsedilmektedir.⁷¹

14-Menâzilü'l-Hacc ve Mesâfetü'l-Fec li'l-Âc ve's-Sac

Yazarı bilenmeyen 'Menâzilü'l-Hacc ve Mesâfetü'l-Fec li'l-Âc ve's-Sâc'⁷² isimli ve 1194/1780 tarihli eserde, âdet olduğu üzere hac ile ilgili geniş bilgi aktarıldıktan sonra menziller hakkında azımsanmayacak bilgiler verilmiştir. Her zaman olduğu üzere Kartal'dan başlayarak Mekke'ye kadar menziller sıralanmış durumdadır. Konya şehrinden bahsedilmeden evvel Akşehir'le ilgili hatıralar dile getirilerek; hanları ve latif kaymağının olduğu bildirilir. Daha sonra Hoca Nasreddin'in burada medfun olduğu kaydedilir. Ilgın'a ulaşıncı; taşrasındaki ılıcalardan ve Mustafa Paşa'nın muazzam camisinden aklında kalanları aktarır. Ladik karyesinin süt ve yoğurduyla birlikte rugan-ı sâde(tere yağı)sinden bahseder.⁷³

Konya şehriyle ilgili kısa bilgi mevcuttur. Konya'nın öne çıkan özelliklerini şöyle sıralar: "*Konya Kalesi ve Vâlîde Hanı vardır. Hz. Mevlânâ orada medfundur... Şems-i Tebrizî orada medfundur. Vesair ziyaretgâhları vardır. Miyahı (sulan) çoktur. Helvası meşhurdur.*"⁷⁴

SÜİFD / 21

135

⁶⁷ Mehmed Edîb, age., s.36.

⁶⁸ Ay.es., s.37.

⁶⁹ Burada kastedilen yapı Ereğli Ulu Camii olmalıdır.

⁷⁰ Burada ifade edilen mekanın toprak doldurularak değil, yapı katmanlarının üst üste birikmesiyle oluşan bir höyük olduğu anlaşılmaktadır.

⁷¹ Ay.es., s.38.

⁷² *Menâzilü'l-Hacc ve Mesâfetü'l-Fec li'l-Âc ve's-Sac*, Süleymaniye Ktp., Aşır Efendi, No.241/2.

⁷³ Ay.yazma., v.52.

⁷⁴ Ay.yazma., v.53.

Yukarıda Valide Hanı'nın varlığından bahsedilmektedir. Valide Hanı, Arslanağa Hanı olarak da adlandırılmaktadır. IV. Murad Han'ın annesi Kösem Sultan'ın Üsküdar Camii Vakfı olmak üzere Kedhüdâsı Arslan Ağa tarafından yaptırılmıştır. Konya Kalesi At pazarı kapısı yakınında, Hacı Fettah Hanı bitişiğinde 64 odalı ve ahırları mevcut olup avlulu bir yapıdır. Kumaş tüccarları ve terziler iş hanı olarak öne çıkmaktadır.⁷⁵

Konya'dan sonraki güzergâh, her zaman olduğu gibi, İsmil'le devam etmektedir. "*İsmil azim karyedir. Hacılan iki saatlik mesafeden karşılarlar. Suyu kuyu suyudur.*" Karapınar'la ilgili; "*Karapınar azim karyedir. Sultan Selim, iki minareli cami bina etmiş ve hamamı vardır.*" Ereğli için ise, meyvelerinin bol ahalisinin nazik insanlardan oluştuğu vurgulanır.⁷⁶

15-Cûdî

Cûdî mahlasını tercih eden yazarın 'Merâhilü Mekke mine-ş-Şam' adlı eserini XVIII. yüzyıl ortalarında kaleme aldığı sanılmaktadır. Cûdî'nin asıl ismi hakkında bilgi mevcut değildir. Eserini manzum olarak yazmıştır. Eser, 1218/1803 yılında Hafız Osman tarafından istinsah edilmiştir.⁷⁷ Eserde manzum olarak verilen bölümden sonra İstanbul Kartal'dan başlayarak sıralanan menziller arasında Konya şehrine de kısa bir bölüm ayrılmıştır. Ladik köyünden sonra Konya'ya varış ve Konya'daki ziyaret merkezleri hakkında kısa bilgi ile yetinilmiştir. Konya'daki ziyarete Hz. Mevlânâ'nın türbesiyle başlar ve daha sonra sırası ile Kılıç Arslan, Şems-i Tebrizî, Sadreddin Konevî, Emir Sultan ve Şeyh Sultan'ın kabirleri ile devam edilir. Daha sonra güzergâhdaki önce Eski Köyü'ne, sonra Karapınar üzerinden Ereğli'ye varıldığı ifade edilir.⁷⁸

16-Seyyid İbrahim Hanîf b. Mustafa el-İstanbulî

Seyyid İbrahim Hanîf, 1201/1786 yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğuyla ilgili hatıralarını 'Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîf li-Menâzili'l-Harameyn' adlı eserde yetmiş varak halinde toplamıştır.⁷⁹ Eser mensur olarak yazılmıştır. Üsküdar'dan başlayarak Mekke'ye kadar devam eden hac menzilleri ve bu menzillerdeki önemli gördüğü ziyaret yerlerinden bahsetmektedir. Menzillerle ilgili fıkra ve şiirler ile yazısını süslemiştir. Örneğin Konya şehrini anlatırken Hz Mevlânâ'nın Türbesiyle ilgili olarak "*İn makâm-ı şerîf dildâr est, Türbe-i evci Ka'be est, yâ-Rabb!*" diyerek nidâda

⁷⁵ Bu adı geçen han hakkında Konya Şeriye Sicillerinde bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu hususta bkz. KŞS, B25/192-3; KŞS, D23/266-2; KŞS, C.25/232. Ayrıca bkz. Evliya Çelebi, age., s.22; Y. Oğuzoğlu, agt., s.7; Y. Küçükdağ, agt., s.19-20

⁷⁶ *Menâzili'l-Hacc ve Mesâfetü'l-Fec li'l-Âc ve's-Sac*, v.54.

⁷⁷ Cûdî, *Merâhilü Mekke mine-ş-Şam*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmut Efendi, No:4886/3. Bu hususta ayrıca bkz. M. Coşkun, age., s.18-20.

⁷⁸ Cûdî, age., v.51.

⁷⁹ Seyyid İbrahim Hanîf b. Mustafa el-İstanbulî, *Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîf li-Menâzili'l-Harameyn*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, No.220. Bu hususta ayrıca bkz. M. Coşkun, age., s.27-29.

bulunur.⁸⁰ Sonra, Mevlevilikle ilgili hikayeler anlatarak, Konya ile bağlantı kurmaya çalışmıştır. Daha sonra, Şems-i Tebrizi'ye övgüler dizerek hikayelerini sıralamış, Konya'nın ilim ve irfan sahiplerinden Sultan Veled, Sadreddin Konevî, Sultanü'l-Ulema'ya ait övgülerini sürdürmüş, fakat bu övgülerle birlikte oldukça fazla hikaye yer vererek Konya bölümünü tamamlamıştır.⁸¹

17-Hüseyin İbn Ali

Hüseyin İbn Ali, 'Menâsik-i Hacc' adlı eseri 1239/1823 yılında Hacı Mehmed Efendi tarafından istinsah edilmiştir. Kitabın giriş kısmında hac ibadeti, dolayısıyla yapılacak olan ziyaretler hakkında genişçe bilgi verilmektedir. Eserin son bölümünde ise Konya'dan başlayarak öncelikle Şam'a kadar olan menziller sıralandıktan sonra, Şam-Mekke arasındaki menziller ikinci bir tablo halinde sunulmuştur. Tabloda Konya-İsmil, İsmil-Karapınar, Karapınar-Ereğli⁸² arasındaki uzaklığı saat cinsinden ifade etmektedir. Hüseyin İbn Ali'nin seyahatin ilk menzili olarak Konya ile başlaması, hac yolculuğuna Konya'dan başladığını ve Konyalı olma ihtimalini ortaya koymaktadır.

18-es-Seyyid Mustafa Niyazi

es-Seyyid Mustafa Niyazi 1272/1855 tarihli küçük risale tarzında hazırlanmış olduğu hac rehberi, basma kitaplar gurubundadır. 'Kitab-ı, Menâsik-i Hacc-ı Şerif' künyesiyle yayınlamıştır. Kitabın büyük bir bölümü hac sırasında yapılacak işlemleri belli bir sıraya göre anlatmaktadır. Kitabın sonunda İstanbul-Mekke arasındaki menzilleri bir tablo halinde sunmuştur. Bu tabloya göre; Akşehir-İlgın arası 9 saat, İlgın-Ladik arası 12 saat, Ladik-Konya 9 saat, Konya-İsmil 12 saat, İsmil-Karapınar 12 saat, Karapınar-Ereğli arasını ise 12 saat olarak vermektedir. Menzillerle ilgili ayrıntılı bilgi aktarılmadığından sadece menziller arası uzaklıklar verilmiştir.⁸³

19-Hüseyin Tevfik

Hüseyin Tevfik tarafından hazırlanan ve 1272/1855 tarihinde matbu olarak basılan 'Menâsik-i Hacc-ı Şerif' adlı eserde ise Konya ve civarındaki menzillerin bilinen isimleri liste halinde tekrar edilmektedir.⁸⁴

SÜİFD / 21

137

⁸⁰ Seyyid İbrahim Hanîf b. Mustafa el-İstanbulî, agy., v.17.

⁸¹ Ay.yazma., v.18-19.

⁸² Hüseyin İbn Ali, *Menâsik-i Hacc*, (Müst. Hacı Mehmed Efendi), Konya Bölge Yazmalar Ktp., No.1828, v.39-40.

⁸³ es-Seyyid Mustafa Niyazi es-Sadi, *Menâsik-i Hacc-ı Şerif*, İstanbul 1272, s.16-18, (Süleymaniye Ktp., Basma, No.3120/1).

⁸⁴ Hüseyin Tevfik, *Menâsik-i Hacc-ı Şerif*, İstanbul 1272, s.16-19. (Süleymaniye Ktp., Basma, No. 6696.)

20-Mustafa Niyazi Efendi Adanavî

Adanalı Mustafa Niyazi Efendi'nin 1300/1882 yılında kaleme aldığı ve matbu olarak yayınlanan 'Menâsik-i Hacc-ı Şerif' isimli kitabı, bu serinin bir diğer örneğini oluşturur. Eserde hac farızlarıyla ilgili bilgi verilirken, Üsküdar'dan Şam'a kadar olan güzergâhtaki menzillerin isimleri liste halinde sunulmuştur. Bunlar arasında Konya'ya ait bölüm de mevcuttur.⁸⁵

21-Mustafa Sanâî

Mustafa Sanâî, 'Menâzilü'l-Hacc Ma'a Menâsikü'l-Hacc'⁸⁶ adlı çalışmasında, hem hacda yapılması gereken kuralları sıralamakta, hem de menziller hakkında kısa bilgiler vermektedir. Bu menziller arasında Akşehir'den başlayarak Ereğli'ye kadar devam eden Konya bölgesi de yer almıştır. Akşehir'den, mükellef hanları ve lâtif kaymağıyla birlikte Hoca Nasreddin'in memleketi olarak bahseder. İlgün için havasının ağır olduğunu, akarsularının bol olduğunu ve ılıcalarının meşhur olduğunu belirttikten sonra Kara Mustafa Paşa'nın nazik cami-i şerifinden hatırında kalanları aktarır. Daha sonra Ladik'ten şöylece söz eder. "*Ladik azîm bir karyedir. Akarsulan ve hamamı vardır. Latîf mahaldir.*"⁸⁷

Konya ile ilgili kısım, bilenenlerin tekrarı mahiyetindedir. Örneğin, Konya'nın muazzam kalesi ve Valide hanı olarak adlandırılan hanından bahsedilir. Konya'da medfun bulunan Hz. Mevlânâ, Sultanü'l-Ulema ve Şems-i Tebrizî gibi isimleri zikreder. Türbe yakınında iki minareli camiden bahsedilmektedir.⁸⁸

İsmil'in büyük bir köy olduğu vurgulandıktan sonra ahalsinin hacıları iki saat yerden istikbal ettiklerinden bahseder ve havasının ağır olduğunu vurgular.⁸⁹

Karapınır'dan yine karye(köy) olarak söz edilir ve Sultan Selim'in iki minareli latîf cami-i şerifinden söz edilir. Daha evvel bu arazinin Sultan Alâeddin semti olduğu vurgulanır.⁹⁰

Ereğli'den oldukça övgü dolu sözlerle gayet latif menzil yeri olduğu ifade edilir. Bağ ve bahçelerinin bolluğuna işaret edilir. Ziyaret yerleri arasında Şihab-ı Maktûl'un şehrin bahçeleri taşrasında(dışında) müferrih (ferahlık veren) su kenarında harap bir halde olduğunu belirtir.⁹¹

⁸⁵ Mustafa Niyazi Efendi Adanavî, *Menâsik-i Hacc-ı Şerif*, İstanbul 1300, s.62-65, (Süleymaniye Ktp., Basma, No.5137/4.)

⁸⁶ Mustafa Sanâî, *Menâzilü'l-Hacc Ma'a Menâsikü'l-Hacc*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No.2917.

⁸⁷ Ay.yazma., v.4.

⁸⁸ Ay.yazma., v.5.

⁸⁹ Ay.yer.

⁹⁰ Ay.yer.

⁹¹ Ay.yazma., v.6.

22-Mustafa el-Bosnavî

Eğriboz kadısı olarak bilinen Mustafa el-Bosnavî, 'Delîlü'l-Menâhil ve Mürşidü'l-Menâhil'⁹² başlığı altında yediyüz elli beyitlik manzum bir eser yazmıştır. Eserin yazılış tarihi belli değildir. Hac vazifesi tamamlandıktan sonra İstanbul'a dönüş esnasında güzergâhta yer alan mimari eserlerle ilgili düşüncelerini mısralara dökmüş durumdadır. Konya çevresine Ereğli'den başlayarak Akşehir'e kadar olan şehir ve köyleri övgü ile dile getirmektedir.

Ereğli şehrinin arazilerinin Mekke şehri vakfi olduğu ve insanların ilim düşkünü oldukları ifade edilmektedir.⁹³

Karapınar köyünün hamam, medrese, camii ve han yapısını Sultan Selim'in bina ettiği aktarılmaktadır.⁹⁴

Konya şehriyle ilgili bolca övgüler dizilmiştir. İfadesine "*Medine-i ser-bülend ve hûb hoşbâr, Mekarre ve medfun Molla Hünkâr*" ile başlamakta ve kadîm kalesinin Alâeddin Keykubad tarafından fethedilişiyle devam etmektedir. Şehri oluşturan ahalinin tamamının Türk olduğu belirtildikten sonra şehirdeki yiyecek ve içeceklerin ucuzluğuna vurgu yapılır. Helvasıyla birlikte Meram'ın bağlarının Şam'da bile bulunamayacak kadar eşsiz olduğu belirtilir. Şems-i Tebrizî'nin memleketi olduğuna dikkat çekildikten sonra Sultan Selim Han'ın imaret, medrese, cami ve su yapısının kazandıracağı sevaplara geçilir.⁹⁵

Ladik'ten köy olarak bahsedilmektedir. Ahalisinin cömert ve hayır işlerinde birbiriyle yarış halinde olduğu aktarılır. Köyde bulunan iki medrese ve iki han yapısıyla eğitim ve misafirlere hizmet verdiği belirtilir. En son burada üretilen halıların motiflerinin zarif ve güzelliği dile getirilir.⁹⁶

Akşehir'in dağların yakınında kurulan ve güzel bir yerleşime ve havaya sahip olduğu bildirilir. Şehri oluşturan ahalinin tamamının Türk olduğuna dikkat çekilir. Meyvelerinin bolluğuyla birlikte Nasreddin Hoca'nın şöhretine vurgu yapılarak, onun şehri olduğu anlatılır.⁹⁷

23-Menâzil-i Hacc Kitabı

Yazarı ve tarihi mevcut olmayan bu eserde, Konya ve çevresine ait bilgiler yer almaktadır. Eserde verilen bilgiler bilinenlerin tekrarı olmasına karşın buraya dahil ediyoruz.

⁹² Mustafa el-Bosnavî, *Delîlü'l-Menâhil ve Mürşidü'l-Menâhil*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi No. 1024.

⁹³ Ay.yazma., v.31a.

⁹⁴ Ay.yer.

⁹⁵ Ay.yazma., v.32a.

⁹⁶ Ay.yazma., v.32a.

⁹⁷ Ay.yazma., v.32b.

Akşehir kazasının güzelliği dile getirilir. Bu güzelliği süsleyen yapılar topluluğu arasında mükellef hanlar, çarşılar ve camiler zikredilir. Akşehir'de yetişen önemli zevattan sadece Nasreddin Hoca'dan söz edilmektedir.⁹⁸

Konya şehriyle ilgili bilgiler tekrar edilmiş durumdadır. Öncelikle kalesi, binarlarından sonra ziyaretgahlarından bahsedilmektedir.

İsmil köyü tanımlanırken insanların misafirperverliğinden ve nezaketlerinden örnekler sunulmaktadır.⁹⁹

Karapınar'la ilgili bilinenler tekrar edilmiş ve Sultan Selim'in banisi olduğu yapılar topluluğu sırayla verilmiştir. Buna ilaveten Selçuklular zamanında Alâeddin Keykubad'ın önemli yönetim merkezi olduğu ifade edilir.

Ereğli'nin havası ve suyunun güzelliğiyle birlikte şehrin yeşilliklerine işaret edilmektedir. Gecelemeye uygun bir mekan olduğu 'oturak yeridir' tabiriyle tasdik edilmektedir.¹⁰⁰

Değerlendirme:

Evliya Çelebi Seyahatnamesi gibi eserler hariç, yukarıda ele alınan eserlerin büyük bir kısmı hac yolcularına rehberlik edecek bilgiler içermektedir. Eserler tam anlamıyla bir seyahatname tarzında olmayıp, hacıların ihtiyaçlarının kolay bir biçimde karşılanması ve güzergâhların kolayca geçilebilmesi amacıyla yönelik hazırlanmıştır. Dolayısıyla ele alınan konular arasında yakın benzerlikler yakalanabilmektedir. Örneğin su ihtiyacı hacılar için en önemli problemlerden biridir. Bu sebeple şehir ile ilgili bilgilerde su kaynaklarının durumu her zaman ince detaylara kadar verilmiştir.

Akşehir'le ilgili yapılar arasında Alâeddin Camii, Hasan Paşa İmaret, Sultan Süleyman Camii, Nasreddin Hoca Türbesi, Mahmud Hayranî Türbesi, Nimetullah Nahcivânî Türbesi, Sahipata Medresesi, Hamamlar ve Hanlar zikredilmektedir. Yapılar türlerine göre tasnif edildiği zaman camilerin sayısı olarak çokluğu dikkati çekmektedir. İkinci sırayı türbeler almaktadır ki bunlar arasında en çok zikredilene Nasreddin Hoca'nın Türbesi olmuştur. Medreseler kategorisinde ise, Sahipata Medresesi müderrislerinin ismiyle öne çıkmaktadır. Hamamların isimleri verilmeyle birlikte, Mehmed Edîb'e göre bunların sayısı beşi bulunmaktadır. Hanlarla ilgili detay verilmeden şehrin hanları şeklinde çoğul ifade kullanılmaktadır.

SÜİFD / 21

140

Bazen köy bazen de kasaba olarak adlandırılan İlgin için kimi seyyahlar havasının ağırlığından şikayette bulunurken, bazıları sularının bolluğundan övgüyle bahsetmektedir. İlgin ile özdeşleşen yapıların başında Turgud Beg (Çukur) Camii gelmektedir. Bazı seyyahlar yapının kiliseden çevrildiği izlenimine kapılmaktadır. Seyyahların bahsetmeden geçemediği yapıların başında 984/1576 yılında Lala veya Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı yapılar topluluğu gelmektedir. Bu yapılar;

⁹⁸ *Menâzili Hacc*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan No.150/2, v.70.

⁹⁹ Ay.yazma., v.71.

¹⁰⁰ Ay.yazma., v.72.

Cami, Han ve Hamam türündeki yapılar olarak sıralanmaktadır. Sıcak su kaplıcaları Iğın için bir şans olarak görülmekte ve hemen her seyyah bu kaplıcaları Selçuklu eseri olarak vasıflandırmaktadır.

Ladik'ten köy olarak söz edilirken, ahalisinin kibarlığı ile tereyağı ve halılarnın şöhreti dillendirilmektedir. Bunun yanında oradaki han, hamam ve cami gibi yapıların varlığını anlamaktayız.

Konya şehri üst düzeydeki övgülere mazhar olmuştur. Ovasından ağaçlık mekanlarına, çarşılardan geniş meskenlere, türbelerden mescidlere kadar Konya'nın fiziki yapısına vurgular yapılmıştır. Sularının bolluğuna bağlı olarak yeşilliklerin yoğun olduğu anlaşılmalı birlikte meyvelerinin zenginliği ve özellikle Kamerüddin olarak adlandırılan kayısı zikredilmektedir. Kale yapısı şehirde ilk dikkati çeken yerlerden biridir. Bazı seyyahlar, surlar üzerindeki heykellerin ihtişamından etkilenerek sanki canlıymış hissine kapılmıştır. Surlarla bütünleşen bir diğer detay, su haznesinin surlara yakın bir noktadan lülelerle şehrin muhtelif yerlerine dağıtılmıştır.

Konya ile ilgili yapılar topluluğu oldukça geniş bir liste oluşturmaktadır. O dönemlerde Kılıçarslan Sarayı'nın, Anadolu Selçuklularının payitahtlık simgesi olarak, ayakta olduğu anlaşılmaktadır. Dini mimarinin Konya'daki en eski yapısı olarak Alâeddin Camii gösterilmektedir. Bazı seyyahlar bu yapının kiliseden camiyeye çevrilmiş olabileceği kanaatinde bulunmuştur. Seyyahların büyük bölümü tarafından Süleymaniye Camii olarak ifade edilen yapının bazen de Sultan Selim Külliyesi olarak ifade edildiği görülmektedir.¹⁰¹ Adı geçen yapı külliye tarzında tertip edildiği için; kimi seyyah külliyesinin tüm müstematından bahsederken, bazıları sadece han, medrese, tabakhane, tekke veya su tesisini zikretmektedir. Mevlânâ Türbesi, Sultan Süleyman(Selim) külliyesine olan yakınlığı sebebiyle zaman zaman bu yapılar topluluğunun bir parçası olarak verildiği görülmektedir. Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin ismi sadece türbe boyutuyla zikredilmeyip; alim, mutasavvıf, düşünür boyutlarıyla birlikte ifade edilmiştir. Mevlânâ ile birlikte Şems-i Tebrizî'nin ilmi yönünden bahsedilmekle birlikte, Şems-i Tebrizî Dergâhı'nda yapılan Mevlvî âyinlerinden izlenimler aktarılmaktadır. Sadreddin Konevî hazretlerine ait yapı, konik kubbe betimlemesi ile her zaman ziyaret edilen mekanların başında geldiği anlaşılmaktadır. Ziyaret edilebilecek türbeler arasında Kılıçarslan, Alâeddin ve İmam Bagavî türbeleri bulunmaktadır. Hamam yapıları arasında Meram Hasbey Hamamı özel önem verilerek değerlendirilmiştir. Kadı'nın Meram Hasbey Hamamı hakkında yazdığı beyit daha sonra Mehmed Edîb tarafından tekrarlanmıştır. Konya'nın diğer hamamlarına gelince; bunların sayısının altı olduğu bildirilmekte ve bunlar arasında Sungur Hamamı'ndan isim olarak zikredilmektedir. Han yapılarının sayısı verilmemekle birlikte Vâlîde Hanı ile Abdülfettah Hanı bizzat isim verilerek zikredilmektedir.

XVI. yüzyıl seyyahlarının köy olarak tanımladığı Karapınar'ın XVIII. yüzyıldan itibaren epeyce büyüdüğü anlaşılmaktadır. Burada II. Sultan Selim tarafından

¹⁰¹ Bu konuyla ilgili daha evvel açıklamalarda bulunduğumuz için tekrardan kaçınıyoruz.

yaptırılmış olan Külliye, hac güzergâhının önemli menzillerinden olması sebebiyle, yolcuların temel ihtiyaçlarını karşılayan merkez olmuştur.

Ereğli'deki yapılar topluluğu arasında en çok ifade edileni, Kılıçarslan Camii olarak zikredilen yapıdır. Ereğli'deki bir diğer dini yapı olarak Karamanoğlu İbrahim Bey Camii'nin adı geçmektedir. Diğer yapılar arasında Şihabeddin Maktûl'e ait yapılar topluluğu ile han ve hamam yapılarını sayabiliriz.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz eserler sayesinde başta Sanat Tarihi olmak üzere Mimarlık Tarihi ve kent çalışmalarına destek sağlayacak önemli bilgilere ulaşılmıştır. Kanaatimiz odur ki, burada vermeye çalıştığımız eserler, Osmanlı tarihinin birer parçası olması nedeniyle, sosyal bilimlerin bir çok alanını doğrudan ilgilindirmektedir. Dolayısıyla bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmalara ışık tutacağını ümit ediyoruz.

Seyyahların İzlenimiyle Yerleşim Yerlerindeki Mimari Yapıların Listesi

Seyyahlar	Akşehir	Ilgın	Ladik	Konya	Karapınar	Ereğli
Bedrî'd- din İbn Raziyyî'd- din el- Gazzi 936/1529	1-Hüseynî Paşa İmareti 2-N. Hoca Türbesi			1-Konya Surları 2-Eski Yapılı Camii		1-Yüksek Minareli Cami
Kudbüddin Mekki 965/1557	1-Hasan Paşa İmareti 2-Sahib Medresesi	1-Büyük Bir Camii 2-Deleği zâde Hanı 3- G.Keyhüsr ev Hamamları (Kaplıcalar)				1- Minareli(Kı lıçarslan) Camii 2-Han Yapısı
Abdurrah- man Gubârî 968/1561						
Mehmed İbn Ömerü'l- Aşık 1005/159 6		1-Kaplıca		1-Konya Surları 2- Kılıçarslan Sarayı 3-Su Haznesi		
Abdurahm- an Hibrî 1041/163 32	1-Hasan Paşa İmareti 2-N. Hoca Türbesi	1- K.Mustafa Paşa Camii ve Hanı	1-Pîrî Paşa Hanı 2-Malkoç Efendi Hamamı	1-Alâeddin Camii 2-Ş. Tebrizi Camii ve Türbesi 3-Mevlânâ Asitânesi ve Şadırvanı 4-Konya Kalesi	1-S. Selim Hanı, Tabakhane- si, Hamamı ve Camii	1- Karamano- ğlu Dönemine ait bir Cami ve Hanı 2-Ek. Ahmed Paşa Hanı

				5- S.Süleyman Camii, tabakhane si ve Hanı 6-S. Konevî Camii ve Türbesi 7-Ankoğlu Camii 8- Abdülfettah Hanı		
Kadrî 1056/1646	1-Alâeddin Camii 2-S. Süleyman Camii 3-Hasan Paşa Camii 4- Hamamlar	1-Turgud Begzâde Camii 2-Mustafa Paşa Camii ve Hamamı	1-Cami 2-Hamam	1-Alâeddin Camii ve Türbesi 2-Kale 3-Bezistan 4-Ş. Tebrizî Türbesi 5- Menla(Mevlânâ) Türbesi 6-Meram Hasbey Hamamı 7-S. Süleyman Camii 8- Namazgah 9-Altı adet Hamam	1-Kale 2-Cami, Han, Hamam, Şadırvan	1-Bir Cami 2-İki Hamam 3-Çarşı ve Bazar
Katip Çelebi 1058/1648				1-Kale 2-Saray 3-Su Haznesi		1- Kılıçarslan Camii 2-Kale 3-K. İbrahim Bey Camii 4-Ş. Maktûl Türbesi 5-İki Hamam 6-Rüstem Paşa Hanı 7-Ek. Ahmed Paşa Hanı
Evliya Çelebi 1060/1650				1-Kale 2-Alâeddin Camii 3-Nalinci Medresesi 4-Ş.	1-S. Süleyman Külliyesi	1-Koca Mehmet Paşa Camii 2-Rüstem Paşa Hanı 3-

				Tebrizî Türbesi 5-Mevlânâ Tekkesi 6-Sungur Hamamı 7-Asitâne Hamamı 8-Paşa Sarayı 9-S. Süleyman Camii ve Tekkesi 10-Kösem Sultan Hanı 11-Üç adet Darü'l- Hadis 12-Onbir Darü'l- Kurra 13- Yüzyetmiş Sübyan Mektebi 14-Kırk Tekke 15-Yirmi altı Han 16-Su Haznesi 17-Üçyüz Sebil		İskenderzâ de Abdurrahi m Efendi Türbesi
Nâbî 1090/167 9	1- Mahmud Hayrânî Türbesi 2- Nimetulla h Nahcivânî Türbesi 3-N. Hoca Türbesi			1-Mevlânâ Türbesi 2-S. Konevî Türbesi		1-Ş. Şihabeddin Türbesi
Bahrî XVII.yy. sonu						
Eş-Şeyh el- Hac İbrahim 1191/177 7						
Mehmed Edîb 1193/177 9	1-Alâeddin Camii 2- S.Süleyma n Camii	1-Turgud Begzâde Camii 2-Mustafa Paşa Camii		1-Kale 2-Alâeddin Camii 3-Meram Hasbey	1-S. Süleyman Camii ve İmareti	1-Kale 2- K.İbrahim Bey Camii 3-Ş.

	3-Hasan Paşa Camii 4-Beş adet Hamam	ve Hamamı 3-Çifte Hamam 4-İbrahim Bey Çeşmesi		Hamamı 4-Altı adet Hamam 5-Su Haznesi		Maktûl Camii ve Türbesi 4-İki adet Hamam
Menâzilü'l-Hacc... 1194/1780		1-Mustafa Paşa Camii		1-Kale 2-Vâlide Hanı 3-Mevlânâ Türbesi 4-Ş. Tebrizî Türbesi	1-S. Selim Camii ve Hamamı	
Cûdf XVIII.yy. ikinci yansı				1-Mevlânâ Türbesi 2-Kılıçarslan Türbesi 3-Ş. Tebrizî Türbesi 4-S. Konevî Türbesi		
S. İbrahim H. b. Mustafa el-İstanbul 1201/1786				1-Mevlânâ Türbesi 2-Ş. Tebrizî Türbesi 3-S. Konevî Türbesi		
Hüseyin İbn Ali 1239/1823						
Es-Seyyid Mustafa Niyazi 1272/1855						
Hüseyin Tevfik 1272/1855						
Mustafa Niyazi Efendi Adanavî 1300/1882						
Mustafa Sanâ'i	1-Hanlar 2-N. Hoca Türbesi	1-K.Mustafa Paşa Camii 2-İlçalar	1-Hamam	1-Kale 2-Vâlide Hanı 3-Mevlânâ Türbesi	1-S. Selim Camii	1-Ş. Maktûl Türbesi

Mustafa el-Bosnavî	I-N.Hoca Türbesi		1-iki medrese 2- iki han	1- A.Keykubad Kalesi 2-Ş. Tebrizî Türbesi 3-S. Selim Han'ın imaret, medrese, camii ve su yapısı	1-S. Selim Hamamı, Medresesi, Camii ve Hanı	
Menâzili Hacc	I-N.Hoca Türbesi	I-Mustafa Paşa Camii	1-Hamam	1-Kale 2-Camiler 3-Hanlar 4-Çarşılar 5- Hamamlar 6-Mevlânâ Türbesi 7-Ş. Tebrizî Türbesi 8-S. Konevî Türbesi 9-İ.Bagavî Türbesi	1-S. Selim Camii, İmaret, Hamamı ve Hanı	

OSMANLI SEYAHLARININ İZLENİMLERİYLE KONYA VE ÇEVRESİ
IMPRESSION OF OTTOMAN TRAVELLERS ABOUT KONYA CITY AND ITS
ENVIRONMENT
Yrd.Doç.Dr. Ahmet ÇAYCI

In the period of Ottomans, the city of Konya was on the way that used by Muslims during their hadj journey. For that reason every book called as 'Menasikü'l-hac' (hadj book) mentioned city of Konya as a manzil (stopping places) on this route from Istanbul to Mecca. In this research, we have find out many descriptions in these books that depicted the historical monuments encircling Konya. So, we attempted to reveal all reminiscences of the hadj travellers about Konya city.

مدينة قونية في نظر السياح العثمانيين

مدينة قونية أصبحت إحدى ممرات قوافل الحجاج أيام العثمانيين، ولذلك نرى مدينة قونية دائماً كمتزل هام علي خط استانبول- مكة في الكتب المسماة بمناسك الحج. وفي هذا البحث سجلنا الآثار المعمارية الواردة في كثير من المخطوطات القديمة في مدينة قونية وضواحيها. كما حاولنا أن نبرز انطباعات الحجاج حول مدينة قونية وحواليها.